

Наше Слово

PIK LXV № 43 (3298) ВАРШАВА, 25 ЖОВТНЯ 2020 РОКУ
ЦІНА – зл. 4,00 zł (VAT = 8%) – CENA NUMER INDEKSU 366609

УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖНЕВИК TYGODNIK UKRAINSKI UKRAINIAN WEEKLY
Інтернет-версія газети www.nasze-slowo.pl ISSN 0027-8254

Польща – Україна: стратегічні партнери, які повинні опрацювати чимало моментів

Джерело – сайт president.gov.ua

Візит президента Польщі Анджея Дуди до Києва підтвердив, що обидві країни мають спільні стратегічні інтереси, які не повинні стати заручниками історії. Уже можна говорити про зміну атмосфери – що, однак, не означає, що історія перестала бути проблемою. Тепер обидвом сторонам настав час зосередитися на реалізації спільних проєктів.

Недовзі після президентських виборів навесні минулого року, коли перемогу здобув Володимир Зеленський, з'явилися надії на зміну стану польсько-українських відносин, які в останні роки були доволі напруженими. Під час візиту Зеленського до Варшави 31 серпня 2019 року заговорили про відлигу у взаєминах.

Цього року в Освенцимі відбулася зустріч президентів Польщі та України з нагоди 75-ї річниці визволення німецького нацистського табору. Обидва очільники держав зазначили, що рівень емоцій у взаєминах тоді вдалося знизити. Анджей Дуда запропонував спільно вшанувати пам'ять польських і українських солдатів, які воювали проти більшовиків у 1920 році. Однак пандемія коронавірусу цьому завадила.

Довгий насичений візит

Незважаючи на погіршення ситуації з пандемією в обох країнах, Анджей Дуда та його дружина прибули в Україну з тривалим триденним візитом. Програма була насиченою. У символічній її частині президенти вшанували пам'ять жертв Катині у Биківні, запалили свічки перед меморіалом Героїв Небесної сотні, які загинули під час протестів у Києві на початку 2014 року, та поклали квіти до пам'ятника жертвам Голодомору. Президент також урочисто відкрив пам'ятник діячці «Солідарності»

Анні Валентинович перед польським посольством у Києві.

Анджей Дуда наголосив, що для нього дуже важливо вшанувати жертви катинського злочину у Биківні від імені всієї польської нації. Раніше його візит планувався у квітні на річницю Катині, але був скасований через пандемію.

Окрім цього – підписана спільна декларація, укладені кілька двосторонніх угод. Анджей Дуда зустрівся не тільки з Зеленським, а і з прем'єр-міністром Денисом Шмигалем та спікером парламенту Дмитром Разумковим. Президенти взяли участь у польсько-українському економічному форумі в Одесі, де підписали меморандум про співпрацю між Одеським та Гданським портами.

Нові відкриття зі старими проблемами

Триденний візит мав насамперед підтвердити, що у відносинах між Польщею та Україною відбулися зміни і період суперечок відійшов у минуле. Після підписання заяви президент Зеленський розпочав свою промову та підкреслив, що спільний «політичний діалог має хорошу динаміку».

— Я впевнений, що між нашими країнами взагалі не може бути жодних суперечок, крім однієї — у яких саме українських і польських містах провести спільні зимові Олімпійські ігри

або чемпіонат світу з футболу, — у дещо жартівливій формі сказав він.

Дійсно, як у підписаній декларації, так і у виступах президенти наголошували на співпраці. У спільній заяві важким моментам взаємної історії відвели відносно мало місця.

«Ми засуджуємо злочини проти людяності, зокрема вчинені на ґрунті ненависті, і вважаємо, що вони не можуть бути жодним чином виправдані. Визнаємо важливість гідного вшанування пам'яті невинних жертв конфліктів і політичних репресій ХХ століття. Наголошуємо на необхідності забезпечення можливості пошуку та ексгумації цих жертв в Україні та Польщі, аби віддати належне їхній пам'яті та їхнім ще живим родичам і нащадкам у дусі пошанування історичної правди».

Президенти України та Польщі засуджують акти наруги над українськими пам'ятками культури й місцями пам'яті у Польщі, польськими пам'ятками культури й місцями пам'яті в Україні, а також закликають відповідні органи влади забезпечити належну опіку над ними», — ідеться у заяві обох лідерів.

Однак у своїй промові Зеленський звернув увагу на те, що в цьому питанні українську сторону не все влаштовує, хоча вона й виконала свої зобов'язання.

— Раніше ми зі свого боку вирішили питання дозволів на пошукові роботи

для польських науковців та археологів. А у Польщі на горі Монастир реконструювали пам'ятну дошку на українській братній могилі, — сказав Зеленський.

Польща мала відновити зруйнований у 2015 році та в січні цього року надгробний пам'ятник у Монастирі. Він вшановує пам'ять членів Української повстанської армії, що загинули в березні 1945 року в бою проти НКВС. Перед візитом Дуди пам'ятний знак відремонтували, але українські історики зазначали, що він не відповідав своєму первісному вигляду — на ньому відсутні імена всіх убитих та напис «Полягли за вільну Україну».

— Надалі ми очікуємо відновлення на цій могилі повного списку імен загиблих українців, — підкреслив Зеленський.

Таким чином президент України, який заявляє, що історія не може розділяти, одночасно нагадав, що поступки у цих питаннях повинні бути взаємними. Наразі важко говорити про прорив у польсько-українських відносинах та відкритість до історичного діалогу. Однак можна помітити зміну атмосфери та відхід від конфронтації.

Спільна заява також містила пункт про національні меншини та їхню освіту. «Засади функціонування шкіл польської меншини в Україні та шкіл української меншини у Польщі будуть врегульовані угодою між нашими урядами в окремому порядку», — зазначається у заяві. Це свідчить про те, що Київ готовий до змін у функціонуванні польських шкіл та викладання польською мовою, незважаючи на Закон про освіту, ухвалений у 2017 році.

Польща утрималася від голосної критики нового закону, який, на думку інших сусідів, особливо Угорщини, обмежує навчання національних меншин рідними мовами. Те, що це питання було відображене у заяві, доводить, що Варшава наполягала на змінах у функціонуванні польської освіти без особливої «реклами». Однак така поступка Києва може мати ефект доміно та посилити вимоги інших сусідів, особливо згаданої Угорщини, яка через цей закон блокує деякі аспекти співпраці між НАТО та Україною.

Безпека — на першому місці

У заяві обоє президентів акцентують на впливі пандемії коронавірусу на «глобальний і регіональний порядок», що вимагає більш тісного міжнародного співробітництва «для подолання нових загроз і викликів». У підписаній Зеленським та Дудою декларації йдеться про стратегічне партнерство між Польщею та Україною. І українські політики, й експерти оцінили незмінну позицію Польщі щодо територіальної цілісності її східного сусіда.

«Польща нам весь час дуже допомагає. Вона є одним із наших важливих адвокатів у Європі. Вона постійно голосно говорить: «Давайте приймемо Україну до ЄС»; чітко заявляє, хто веде війну на Донбасі, хто анексував Крим. Я вважаю, що вона є нашим дуже добрим сусідом. У нас хороші відносини. Тому я би дуже хотів, щоби Польща просто не змінювала своїєї позиції щодо України», — сказав Зеленський у грудні минулого року виданню «Gazeta Wyborcza».

Українські мігранти в Польщі навчилися жити з пандемією

ІГОР ІСАЄВ,
головний
редактор
порталу
PROstir.pl

Зменшилося число іммігрантів з України до Польщі, котрі побоюються втрати праці, економічної кризи чи коронавірусу. У той ж час вони рідше задумуються про переїзд із Польщі до Німеччини з метою заробітку. У Варшаві 5 жовтня представили II випуск соціологічного дослідження «Іноземний працівник у Польщі в період пандемії», проведене EWL S.A., Фондом підтримки мігрантів на ринку праці «EWL» та Центром Східноєвропейських студій Варшавського університету.

Попереднє опитування було проведене на початку пандемії, у квітні, натомість у вересні повторено частину попередніх питань і додано нові. Динаміка змін вказує, що іммігранти в Польщі — значно менш розгублені, ніж на початку пандемії, хоч коронавірус все ще робить їхні плани на майбутнє непевними.

«Одержані дані дозволяють нам дивитися в майбутнє з оптимізмом, — коментує Анджей Коркус, голова правління агентства EWL S.A. — Це ж стосується системних заходів, введених цього року польським урядом, які — поряд із роботою польського бізнесу — дозволили утримати значну частину мігрантів у Польщі. Низка рішень, прийнятих у цей складний період, поліпшила настрої самих працівників. Попри ускладнення, причиною яких була зміна місця або сектору зайнятості, більшість мігрантів позитивно оцінили лібералізацію законодавства».

За словами Коркуса, більшість іммігрантів схвально ставиться до запропонованого урядом автоматичного продовження терміну дії дозволів на проживання та працевлаштування в Польщі (майже 60% респондентів). 23% працівників-іноземців хвалять польський уряд за надання інформації про пандемічні обмеження й рекомендації їхніми рідними мовами. У той же час кожен п'ятий трудовий мігрант наголошує, що не отримував жодної інформації про підтримку з боку польської адміністрації, а 18% респондентів не вважають надані форми підтримки суттєвими.

Що стосується допомоги польських роботодавців — тут іноземці найкраще оцінили надання безкоштовних антивірусних засобів захисту та гігієни (34% респондентів), а також покриття витрат на проживання у випадку карантину (29%). Майже 16% опитаних не знає ні про яку допомогу з боку свого роботодавця.

Абсолютна більшість — близько 90% опитаних — не шкодують, що залишилися або приїхали до Польщі під час пандемії. Серед причин такого рішення — вищі заробітки в Польщі (53%), але також називають відсутність роботи у

своїй країні, погану політично-економічну ситуацію на батьківщині чи втрату роботи в рідній країні під час пандемії. Є також група людей, яка вважає, що зараз у Польщі безпечніше, ніж на батьківщині, або що охорона здоров'я в Польщі працює краще. Водночас стабільно, як і в попередніх дослідженнях EWL чи дослідженнях польського омбудсмана, близько п'ятої частини опитаних говорить про небезпеку, викликану негативним стереотипом щодо іноземців у Польщі.

Що цікаво, працівники-іноземці переважно позитивно оцінюють обмеження, введені в Польщі під час пандемії коронавірусу (68,5% респондентів) і лише 5% респондентів мають протилежну думку, тобто майже стільки, скільки було у квітні 2020 року. Проте практично на 9% зменшилась кількість іноземців, котрі вважають обґрунтованими обмеження перетину польського кордону. Більше того, частка мігрантів, які критикують такі обмеження, зросла майже вдвічі. Як коментують автори дослідження, «це пов'язано зі зростанням кількості людей, котрі їздять через кордон і мають як позитивний, так і негативний досвід подібних поїздок». Кожен п'ятий іммігрант заявив, що виїжджав із Польщу під час пандемії коронавірусу.

Оцінюючи ускладнені умови роботи в Польщі під час пандемії, майже 42% респондентів скаржаться на зменшення кількості відпрацьованих годин, а понад 37% — на психологічний стрес, спричинений пандемією, котра триває.

«Пандемія не зупинила процес міграції іноземців до Польщі впродовж всього її періоду. Майже 80% учасників з вересневого опитування рекомендують своїм родичам чи друзям задуматися про працевлаштування в Польщі», — коментує Анджей Коркус.

Показово, що пандемія коронавірусу зменшила зацікавлення мігрантів працевлаштуванням в інших країнах, але це не стосується Польщі. Якщо раніше понад 31% респондентів шукали вакансії також поза межами Польщі, то після спалаху хвороби ця частка зменшилася до близько 19%. Серед країн, у яких українські мігранти з Польщі хотіли б працювати, лідирує Німеччина (58,5%). Удвічі менше бажаючих працювати в Чехії (28%). До першої десятки напрямків омріяної трудової міграції увійшли також Норвегія, США, Канада, Швеція, Голландія, Ізраїль та Великобританія. Для порівняння: лише 2% трудових мігрантів, працевлаштованих у Польщі, хотіли б працювати в Росії.

Це дослідження показує, що ситуація з іммігрантами у Польщі — котру ми бачили навесні, поблизу прикордонних переходів — стабілізувалася. Паніки через перетин кордону, зараження чи економічну кризу немає, українські мігранти, як і польська більшість, навчилися жити з пандемією. Вони так само бачать парадокси і непослідовність рішень урядів, особливо на кордоні та у випадку проходження карантину — найімовірніше сприймаючи ці заходи як бюрократичну перешкоду, а не боротьбу з небезпекою. Вміння пояснити це — задача для урядів. А якщо ці заходи дійсно не мають логіки, то варто задуматися: чи не треба змінити стратегію? ■

Лист до міністра культури щодо могили у Монастирі

(скорочена версія)

Шановний Пане Міністре,

У січні цього року у зв'язку з черговою профанацією та знищенням української могили на території гміни Горинець, у колишньому селі Монастир, ми зверталися до Вас, висловлюючи своє обурення і рішучий протест громадянських, мистецьких та інтелектуальних кіл, римо-католицьких священників, журналістів та активістів проти знищення на території польської держави українських поховань (прізвища підписантів ми нагадуємо в кінці листа). Ми також звернули увагу на те, що, попри час, який минув, це поховання досі не додане до реєстру воєнних могил та пам'ятників. На практиці це означає, що польська держава його не охороняє. Форма вшанування могили солдатів Української повстанської армії, що загинули 2 і 3 березня 1945 року в бою з підрозділами НКВС, встановлювалася двостороннім протоколом за підсумками засідання Спільної комісії Ради охорони пам'яті боротьби та мучеництва та Головної управи Об'єднання українців у Польщі від 6 березня 1998 року. У консультаціях щодо вищезгаданих рішень активну участь брав Яцек Куронь — тодішній голова Комісії національних та етнічних меншин при Сеймі.

Кілька днів тому, у зв'язку з візитом президента Анджея Дуди до України, з'явилося повідомлення: що розтрощена (додамо — польськими націоналістами і провокаторами) пам'ятна дошка на могилі в Монастирі була «відновлена». Тим часом насправді її не «відновили», а замінили іншою, що містить абсолютно інакший запис, ніж визначений у 1998 році; з неї прибрали усі імена та прізвища загиблих солдатів Української повстанської армії та напис «Полягли за вільну Україну». Наразі на дошці є дуже загальна інформація про те, що в могилі поховані українці, що загинули в бою з НКВС.

Ми обурені такою заміною, передусім — тим, що з пам'ятного знаку прибрали імена та прізвища загиблих українських партизанів та напис, що був на оригінальній дошці. Це для нас — варварський акт, що відбирає у полеглих їхню суб'єктність — адже є цілий їх перелік, вони не є невідомими. Дошка була виразом поваги до людей, які загинули, та ідеї, за яку вони боролися.

Кожен померлий, полеглий, убитий, незалежно від національності, віросповідання, підрозділу, у якому боровся, після смерті має право — так само, як і за життя — на збереження суб'єктності та ідентичності, на збереження власного прізвища. Позбавлення померлих прізвищ — це більшовицька традиція.

Ми з обуренням та великим боєм сприймаємо заміну дошки, що вшановує пам'ять загиблих, на дошку, що стирає їхні імена. У січневому листі ми звертали Вашу увагу на те, що характер вже другої профанації могили у Монастирі — розтрощені уламки надгробної дошки викинули до ями поруч разом з українськими рушниками, які зловмисники позривали з дерев довкола, куди наші польсько-українські діячі повісили їх на День померлих 3 листопада 2019 року — був для нас однозначний. «Зловмисники хотіли показати, що польські громадяни української національності не мають права на простір на кладовищі на території польської держави. У спосіб, який викликає найгірші історичні асоціації, вони перекреслили їхнє право на пам'ять, грубо знищуючи сліди їхнього існування у просторі спільноти». Нагадаємо, що у 1998 році професор Владислав Філар та Анджей Жупанський — члени Світового об'єднання солдатів Армії крайової (Волинський округ), які у 1943-44 роках воювали проти українців на Волині, не мали нічого проти того, аби на надмогильній дошці в Монастирі були розміщені імена та прізвища похованих.

Ми також не можемо зрозуміти, на основі чого прибрали напис: «Полягли за вільну Україну». Як ми написали вище, його затвердив Анджей Пшевозник — голова Ради охорони пам'яті боротьби та мучеництва.

(...)

Ми вимагаємо повернути на надмогильну дошку в Монастирі перелік похованих там солдатів Української повстанської армії та напис «Полягли за вільну Україну». У повідомленні Офісу президента України Володимира Зеленського, оприлюдненому у зв'язку із зустріччю обох глав держав, також зазначається, що Україна очікує на повернення прізвищ загиблих.

З повагою,

Ізабела Хруслінська, Данута Куронь, Едвін Бендик, Мартина Богачик, Влодзімеж Богачик, Галіна Бортновська-Домбровська, професор Пшемислав Чаплінський, Анна Домбровська, Томаш Достатні (Орден домініканців), Кристина Енгелкінг, Беата Фудалей, Гжегож Гауден, Конstantи Геберт, Агнешка Глінська, Вітольд Горовський, Єжи Ільг, Кристина Янда, Ярослав Курський, Анджей Ледер, Магдалена Лазаркевич, професор Анджей Менцвель, Йоанна Онишкевич, Януш Онишкевич, Гжегож Пац, Бартош Пехович, Юзеф Піньор, Данута Пшивара, Юзеф Пуціловський (Орден домініканців), Анда Роттенберг, Ніна Смоляр, Євгеніуш Смоляр, Павел Смоленський, Гражина Станішевська, Кшиштоф Становський, професор Єжи Стемпень, Рафал Р. Сушек, Анджей Шептицький, професорка Йоанна Токарська-Бакір, Магдалена Тулі, ксьондз, професор Альфред Вежбіцький, професор Марек Вільчинський, Агнешка Віснєвська, Міхал Войцешук, професорка Анна Вольф-Повенська, Кристина Захватович-Вайда.

Варшава, 13 жовтня 2020

Лист направили також до Адміністрації президента Польщі, голови Інституту національної пам'яті Ярослава Шарека, міністра внутрішніх справ та адміністрації Маріуша Камінського та інших.

ГРОМАДСЬКІ ВІСТІ

IV Підляська українська наукова конференція

13-15 листопада у Гайнівці та Більську-Підляському пройде IV Підляська українська наукова конференція. Основною темою цьогорічного заходу є доля Підляшшя в період формування нової політичної карти Європи на початку XX століття, тобто після I Світової війни. Нагодою для цього стало 100-річчя польсько-українського союзу 1920 року та річниця Варшавської битви. Організатори хочуть представити питання історії Підляшшя у цей переломний час у широкому спектрі: від політичних і суспільних процесів та воєнних подій до повернення мешканців з вигнання, формування національної ідентичності на Підляшші, яке в ті часи дуже прискорилося. Хочуть поговорити також про державну приналежність регіону та формування політичних кордонів, економічні наслідки I Світової війни.

Окрім цього, на конференції обговорюватимуть долю мешканців Підляшшя, які залишилися поза рідними землями, та розселення там солдатів армії Української Народної Республіки після невдалої боротьби за незалежність. Саме тому один день конференції планують провести в Гайнівці, де у 20-х роках XX століття поселилося багато бійців.

Ще однією темою наукового заходу стануть історія, культура, традиції Гайнівки та її околиць. Окрему увагу приділять 15-річчю закону про нацменшини і річниці створення Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин.

Звичайно, незалежно від цих провідних тем, тематичний обсяг Підляської української наукової конференції залишається різноманітним. Організовує захід Підляський науковий інститут. Більше про ініціативу читайте на фейсбук-сторінці (IV Підляська українська наукова конференція — IV PUKN).

Онлайн-дискусія «Українсько-польський діалог півстоліття тому і тепер»

22 жовтня запланована (на момент друку тижневи́ка) перша розмова нового сезону Дискусійного ПЕН-клубу під назвою «Українсько-польський діалог півстоліття тому і тепер». Вона приурочена до 100-ліття від народження публіциста, професора політології Вільного університету Берліна Богдана Осадчука, а також його переписці з головним редактором часопису «Культура» Єжи Гедройцем. Учасникам дискусії пропонують подумати не лише над причинами теперішнього стану українсько-польського діалогу, а й над тим, які елементи політичного заповіту Гедройця та Осадчука потрібно реалізувати, аби звільнити цей діалог з «полону складних сторінок минулого».

У заході візьмуть участь Богуміла Бердиховська — публіцистка, українознавиця; Оля Гнатюк — українознавиця, перекладачка, професорка Києво-Могилянської академії; Мирослав Маринович — правозахисник, релігієзнавець, віцекеректор Українського католицького університету у Львові; та Микола Рябчук — журналіст, перекладач, письменник. Модеруватиме розмову публіцист і телеведучий Віталій Портников.

Долучитися до неї онлайн можна на фейсбук-сторінках Українського ПЕН-клубу, видання «Український тиждень» та видавництва «Дух і Літера».

Дискусія про громадянське суспільство у Перемишлі

16 жовтня в рамках 18-го кінофестивалю «WATCH DOCS» у Народному домі в Перемишлі відбулася розмова про громадянське суспільство. У ній взяла участь Ева Кулік-Белінська — директорка Фонду імені Стефана Баторія, лауреатка премії фонду «Polcul» і Міністра освіти за соціальну діяльність у період «Солідарності» та премії Міністра культури за діяльність, що просуває ідею свободи слова. Її також нагородили Командорським хрестом відродження Польщі — за опозиційну діяльність в часи Польської Народної Республіки.

Другою учасницею дискусії була Станіслава Гусакова — громадська активістка з Білорусі, яка зараз очолює виконавче бюро Асамблеї неурядових організацій цієї країни. Вона займається питаннями розвитку громадянського суспільства та свободи об'єднань, а також є активісткою жіночого руху.

Модерувала розмову Анна Домбровська, громадська активістка з Любліна та голова товариства «Ното Faber». Запис онлайн-дискусії, яку організував Перемиський відділ Об'єднання українців у Польщі, можна подивитися на фейсбук-сторінці Народного дому (Narodnyj Dim — Dom Ukraiński).

У Польщі відзначили День захисників України

Фото з фейсбук-сторінки білобурської школи

14 жовтня, у День захисників України, дипломати та представники української громади Варшави поклали квіти та запалили лампадки біля меморіальної дошки на стіні будинку посольства України. Вона присвячена героям Небесної сотні та усім загиблим бійцям і воїнам — жертвам російської агресії в Україні.

Опісля свічки запалили також біля пам'ятника Борцям за волю України 1918-1920 року, що знаходиться на православному кладовищі на варшавській Волі. Юрій Рейт, лідер Громадської ініціативи з догляду за могилами воїнів Української Народної Республіки у Варшаві, розповів про процес відновлення козацьких могил та роботу останніх двох років. Саме на цьому кладовищі знаходяться два меморіали з більш ніж ста похованнями воїнів УНР.

Тим часом у Білому Борі учні I Загальноосвітнього ліцею імені Тараса Шевченка виступили у місцевій греко-католицькій церкві. Запис можна переглянути на фейсбук-сторінці школи.

Нагадаємо, 14 жовтня — це свято Покрови Пресвятої Богородиці. В Україні це також День українського козацтва. А з 2015 року — державне свято, День захисника України.

«Журавлі» — знов онлайн

З огляду на зростання кількості заражень коронавірусом Рада українського чоловічого хору «Журавлі» вирішила відмінити концерти та репетиції. На початку жовтня «Журавлі» виступили у Гданську. На початку листопада хор Об'єднання українців у Польщі мав їхати з концертами на Мазури. Зараз виконавці повертаються до весняного формату роботи, коли з огляду на карантинні обмеження колектив не виступав, а репетиції проводилися лише онлайн. Нагадаємо також, що хор «Журавлі», яким диригує Ярослав Вуйцик, за два роки відзначатиме 50-ліття.

Вшанування полковника Марка Безручка у Боярці

Фото надане Сергієм Порочук

10 жовтня у Боярці урочисто відкрили та освятили меморіальний барельєф на честь командира 6-ї Січової стрілецької дивізії Армії УНР Марка Безручка. На барельєфі міністра військових справ, який створив скульптор Олександр Михайлицький, зображений знак 6-ї стрілецької дивізії. Це — вже п'ята робота спадкоємця Марка Безручка — його внучатий племінник, мешканець Боярки Анатолій Безручко, та учасник російсько-української війни, доброволець 1 танкової бригади, а згодом — 56 бригади Збройних сил України Юрко Романченко.

Пам'ятний знак урочисто відкрили спадкоємець Марка Безручка — його внучатий племінник, мешканець Боярки Анатолій Безручко, та учасник російсько-української війни, доброволець 1 танкової бригади, а згодом — 56 бригади Збройних сил України Юрко Романченко.

Почесну варту несли учасники Військово-історичного клубу «Повстанець». Священники Православної церкви України — протоієреї Димитрій Присяжний, Ярослав Чорненський та Василь Бумба відслужили панахиду за козаками Армії УНР і освятили меморіальний барельєф. Анатолій Безручко розповів про долю родини полковника та переслідування російсько-більшовицькими окупантами. **Сергій ПОРОЧУК**

Нові розпорядження Української греко-католицької церкви у зв'язку із загостренням епідемії

У зв'язку зі збільшенням кількості нових заражень коронавірусом та загостренням епідемічної загрози на території Польщі, а також дотримуючись введених владою нових карантинних обмежень, владики УГКЦ встановили правила, яким зобов'язані підпорядковуватися священники та віряни нашої церкви.

Під час богослужінь у греко-католицьких церквах необхідно дотримуватися санітарних норм щодо кількості учасників. Це — 1 людина на 4 квадратні метри у «жовтій» та 1 людина на 7 квадратних метрів у «червоній» зоні. Також для вірян наразі оголосили диспензу (звільнення від обов'язкових правил) щодо фізичної присутності під час недільної Служби Божої. Владики заохочують до цього передусім людей старшого віку, вагітних, матерів, хворих та тих, хто боїться заразитися коронавірусом.

Таких людей закликають брати участь у богослужінні, яке показують кожної неділі у прямому ефірі на каналі «TVP Historia» о 8 годині ранку. Молитися можна також під час прямих інтернет-трансляцій з соборів та деяких парафіяльних храмів. Більше про нові розпорядження читайте на сайті cerkiew.org або cerkiew.net.pl

Майстер-класи у лігницькій школі

Фото з фейсбук-сторінки школи у Лігніці

7-8 жовтня у Комплексі загальноосвітніх шкіл з українською мовою навчання №4 імені Богдана-Ігоря Антоновича у Лігніці пройшли майстер-класи «Рецепт демократії» та заняття з комунікації та діалогу. Говорили на них і про носіння масок під час пандемії.

«Молоді люди вже знають, чим діалог відрізняється від дебатів, як «розуміти систему конфліктів» і що означає активне слухання на практиці», — розповідають на фейсбук-сторінці фонду «Освіта для демократії», тренери якого проводили майстер-класи. Захід в українській школі був для них першим з березня, коли у Польщі ввели карантин. Зустріч членів фонду та учнів школи проходила з дотриманням усіх санітарно-епідеміологічних вимог.

Вибачення за образу українців у інтернеті

На сторінці Kresy.pl 8 жовтня з'явилися вибачення від громадянина Польщі — він перепросив українців та поляків за коментарі на цьому сайті.

«Я, Пйотр Мусял, прошу вибачення в Андрія Дешиці, Марії Пшеломец, Ружі Тун, Ігоря Ісаєва, Петра Тими, групи українців та литовців за те, що з 4 січня 2018 року по 4 квітня 2019 року на порталі Kresy.pl я публікував образливі записи, які зневажали вищезгаданих людей та водночас підбурювали до ненависті з огляду на національні відмінності. Зобов'язуюся в майбутньому утримуватися від будь-яких таких дій», — ідеться у дописі.

За останні три роки Об'єднання українців у Польщі подало до прокуратури понад двісті заяв, більшість з яких стосувалася підозри у вчиненні злочину за статтею про зневагу та образу на національному ґрунті, розпалювання ненависті проти українців. Спершу в деяких справах прокуратура не бачила ознак злочину або не знаходила винного. На всі рішення прокурорів про закриття проваджень до суду надсилали скарги, частину з них задовольнили. Деякі люди, що використовували мову ненависті, вирішили перепросити.

Пйотр Мусял — не єдина людина, яка попросила вибачення у представника української громади. Дехто вирішив це зробити, розраховуючи, що тоді прокурор або суд не так суворо ставитиметься до справи. Покарання, передбачене статтею про публічну образу з огляду на національну, етнічну, расову чи релігійну приналежність — це позбавлення волі до трьох років, а за розпалювання ненависті — штраф, обмеження свободи або позбавлення волі до двох років.

Опрацював на основі повідомлень **Павло ЛОЗА**
Більше новин шукайте на сайті: nasze-slowo.pl

15-річчя діяльності Спільної комісії: про що говорили на останньому засіданні

У Варшаві 7 жовтня відбулося засідання Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин. Представники громад не лише підсумували 15-річчя своєї роботи, а й обговорили актуальні проблеми. Найважливіше питання – чи з огляду на пандемію та спосіб фінансування організації «доживуть» до кінця року.

Освіта та медійна присутність

Засідання мало дві основні теми. Перша – це дискусія навколо відповіді урядових представників на рапорт про ситуацію національних та етнічних меншин і регіональної мови у Польщі. Під час засідання обговорювали, зокрема, становище освіти, медіа, історичної пам'яті. Представники громад вкотре вказали на ці проблеми, на яких наголошують уже роками.

Це, зокрема, фінансування меншинної освіти, адже велика кількість грошей із субвенції не передається на навчання для учнів-представників громад. Це підтвердив присутній на засіданні Артур Яблонський, який у 2008-2012 роках був співголовою комісії та представляв у ній кашубів.

«Було би краще, якби субвенцію на навчання меншин, яку зараз отримують гміни, замінили державною дотацією. Я був у місцевому самоврядуванні і знаю цю проблему зсередини. Субвенцією гміни можуть управляти як хочуть. Дотація мусить бути спрямована конкретно на навчання учнів з меншини», – пояснив Артур Яблонський.

Приклад нецілового використання грошей навів представник словацької меншини Людомир Моліторіс:

«Я знаю випадок, коли кошти, які мали бути виділені на навчання учнів з меншини, призначили на встановлення пам'ятника перед школою. Такий маразм щодо незрозумілого способу фінансування освіти меншин, а також друку підручників, спостерігається вже кільканадцять років».

Відповідальний за освіту в комісії Мацей Копець сказав, що центральна влада не може втручатися у роботу самоврядування; до того ж, є двосторонні договори між державами.

«Ми виконуємо такі міжнародні угоди, які стосуються освіти меншин, зокрема і з Україною. Це питання треба ставити міністрові закордонних справ Польщі», – сказав Мацей Копець. Ці слова не дуже сподобалися представникам громад.

«Якщо фінансування освіти залежить від договору між державами та від міністра, то навіщо наші дискусії в комісії про ці справи? Виходить, що наша робота не має значення», – різко відреагував Бернард Гайда з німецької меншини.

Представник Міністерства національної освіти натомість запропонував попрацювати над питанням видання книг. Щодо цього він звернувся до університетів, зокрема, у справі підготовки підручників українською мовою. Інша його ідея – фінансування роботи експертів з навчання меншин на рівні воєводства.

Представники громад обговорили також проблему присутності – а радше невеликої присутності – меншинних передач на телебаченні. Порушили питання історичної пам'яті, відсутності відповідної урядової реакції на випадки негативного ставлення до пам'яті про жертви людей, що були громадянами Польщі, проте мали непольську національність.

Представники громад у комісії взяли до відома зміст рапорту, однак не схвалили його та ніяк не оцінили.

«Він не віддзеркалює реальну ситуацію нацменшин у Польщі», – сказав один з двох представників української меншини, історик Григорій Купріянович, який є співголовою Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин.

Пандемія та спрощення фінансування

Наступне питання, яке викликало бурхливу дискусію, – це ситуація національних та етнічних меншин в умовах пандемії. Наразі у Міністерстві внутрішніх справ та адміністрації (МВСіА), яке виділяє їм фінансування, підписали 92% всіх договорів. Більшість організацій з огляду на пов'язані з пандемією обмеження змінили термін реалізації своїх проєктів з весни на літо або осінь. Також від 25 ініціатив меншинні організації відмовилися.

«Гроші, які не були використані, можуть повернути меншинам, адже є відкриті конкурси на реалізацію, зокрема, медіапроєкту», – розповів Анджей Сосновський, заступник директора Департаменту віросповідань та національних і етнічних меншин при МВСіА.

Ідеться про відкритий конкурс на виготовлення мультфільму, який має популяризувати меншини. Однак ніхто поки що не зголосився. «Не знаю, чи хтось знайдеться. Я розмовляв з продюсерською фірмою, яку заснували представники німецької меншини. Проте ніхто за такий короткий час не зможе зробити мультфільм», – заявив Рафал Бартек, один з представників німців у комісії.

Григорій Купріянович розповів, що, на його думку, зараз найважливіше у дотаціях для меншин:

«Бухгалтерія, орендна плата за приміщення, для виживання організацій усе це зараз – найважливіша проблема. Тому варто було би змінити „наголос”

у системі фінансування. Більше грошей міністерство могло би виділяти на „суб'єктні дотації” (dotacje podmiotowe), завдяки яким ми фінансуємо поточну діяльність організації».

Проте проблема виявилася набагато ширшою, і допомога меншинам потрібна вже сьогодні. На це звернула увагу членкиня Головної управи Об'єднання українців у Польщі Стефанія Лайкош:

«Коли ми організували заходи, то мали якісь прибутки, отримували добровільні пожертви. Тепер, коли події проводяться онлайн, цього майже немає. А меншини мусять повертати невикористані гроші до міністерства. Я не кажу про наступний 2021 рік. Проблема з цим є уже в 2020-му».

Віцеміністр МВСіА Блажей Побожий наголосив – якщо організація вже знає, що до кінця року не зможе реалізувати якийсь проєкт, найкраще одразу повідомити про це у міністерство. Тоді можна буде провести новий конкурс.

Маріола Абковіч, представниця караїмів, додала – може, меншини самі повинні вирішувати, на що збільшувати свій бюджет. Схоже запитання мала і Стефанія Лайкош.

«Чи можна зробити так, аби після аналізу бюджету ми призначали невикористані гроші на проєкт, для якого нам бракує коштів? Завдяки цьому ми змогли би завершити ініціативи, які проводимо вже зараз», – зазначила членкиня Головної управи ОУП.

Натомість Григорій Купріянович попросив до кінця року оголосити через МВСіА два конкурси. Один – на закупівлю обладнання для організації онлайн-заходів та різних ініціатив. Другий – на додаткові фінансування поточної діяльності організації. Проте представники міністерства зазначили, що до договорів на цей рік треба готувати окремі додатки.

«Є можливість гнучких змін. Проте, наприклад, не можна за гроші, призначені на організацію фестивалю, придбати ноутбуки. Це вже буде незаконно», – пояснив Блажей Побожий. У відомстві наголосили: є закони та процедури, яких треба дотримуватися, тому важливо організовувати відкриті конкурси. При цьому меншини кажуть – навіть якщо такі конкурси проводитимуть, на це потрібен час, а до кінця року його залишилося не так багато.

На наступний рік громади подали вже 650 заяв на реалізацію своїх проєктів. На думку Григорія Купріяновича, варто задуматися над запровадженні системи багаторічного фінансування меншинних ініціатив, як це відбувається у сфері культури.

Цвинтар у Бялогурах

Ще однією темою обговорення Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин стало знищення кладовища старообрядців у селі Бялогури на Підляшші. Згідно з підрахунками, на сільському кладовищі спочивають близько 400 людей. У 1990-1991 роках гміна Гіби, до якої належить село, приватизувала багату землю. Вісім років тому гміна продала ділянку над озером, де знаходиться цвинтар, а у травні минулого року нові власники заявили: у місцевому плані розвитку ця територія призначена для відпочинку, і в жодних документах немає навіть згадки про кладовище. Крім того, за їхніми словами, дозвіл на будівництво на ділянці був нібито виданий ще у 2016 році. У гміні заперечили. Проте нові власники вирішили проводити роботи далі і вирівняти ґрунт; під час роботи бульдозерів у землі знайшли людські кістки. Тоді втрутилася поліція, справою зайнялася також прокуратура.

Історія кладовища в Бялогурах – це лише частина ширшого явища, бо на Суващині є багато забутих некрополів старообрядців, правовий статус яких треба встановити, які потребують догляду та вшанування пам'яті.

Схожі ситуації з українськими цвинтарями ми також описували у тижневику. Наприклад, коли на території українського цвинтаря в Ульгівку (Люблінське воєводство) встановили туалет. А подібних випадків зі своєрідним «впорядкуванням» пам'яток було більше. Зазвичай такі ситуації трапляються там, де немає кому опікуватися могилами, бо корінне населення поблизу вже не проживає. Із плином часу ці пам'ятники зникають під землею. ■

Павло ЛОЗА
Фото автора статті

УКРАЇНА

Польща – Україна: стратегічні партнери, які повинні опрацювати чимало моментів

Продовження з 1 сторінки

Це підтверджує і декларація, підписана у Києві:

«Наголошуємо на повазі України та Республіки Польща до міжнародного права та основних принципів міжнародних відносин, одночасно закликаючи до припинення незаконної окупації Автономної Республіки Крим та агресії, що триває на Донбасі».

Президент Анджей Дуда у своєму виступі підтвердив, що під час візиту багато часу приділили розмовам про питання безпеки та оновлення кордонів України.

— Польща підтримує санкції, і їх слід продовжувати до кінця російської окупації, — додав він.

Київ розраховуватиме на те, що Польща порушить це питання під час головування в ОБСЄ у 2022 році та в ЄС у 2025 році.

Також сторони наголосили на «необхідності подальшого розвитку можливостей і потенціалу литовсько-польсько-української бригади імені Великого гетьмана Костянтина Острозького». Польща підтримує поглиблення співпраці України в рамках Ініціативи трьох морів. Водночас Варшава готова взяти участь у міжнародній платформі щодо деокупації Криму. Таку ініціативу цьогоріч проголосив український президент, проте невідомо, наскільки це реально, і, якщо так, — коли і в якому форматі цю платформу можна реалізувати.

Джерело – prezydent.pl

Також Україна та Польща заявили про необхідність подальшої співпраці у галузі енергетичних проєктів, що сприятиме підвищенню енергетичної безпеки в регіоні. Сюди входить і диверсифікація енергопостачання — аби зменшити залежність від Росії.

Україна заявила про подальші реформи, зокрема й спрямовані на боротьбу з корупцією, а Польща підтримує ці перетворення.

Економіка: співпраця шкутильгає

Після перемоги Зеленського на виборах помітно, що і Варшава, і Київ намагаються наголосити на економічній співпраці. Однак суттєвих змін у цій галузі поки що немає.

Під час виступу в Одесі український президент згадав низку польських компаній, які працюють на українському ринку, але закликав польський бізнес бути активнішим. Наразі польські інвестиції, згідно з підрахунками, становлять 800 мільйонів доларів США, що не є значною сумою у світі бізнесу. Президент Дуда заявив, що у попередні роки потреби та можливості у цій сфері дещо занежали. Торік торгівля між Польщею та Україною склала 7,5 млрд доларів США, але цього року сума буде нижчою через пандемію.

Наразі найбільшим «акціонером» польсько-української співпраці є українські трудові мігранти у Польщі. Без них важко уявити функціонування польської економіки; з іншого боку, більшу частину зароблених грошей вони перераховують в Україну. У 2019 році вони переказали 4,1 млрд доларів.

Ситуацію може змінити угода, підписана між державною Польською нафто-газовою компанією (PGNIG) та українським Фондом держмайна, що відкриває польському підприємству шлях до участі у приватизації українських компаній енергетичного сектору. Якщо ця ініціатива стане успішною, вона означатиме реальний прогрес у взаємних економічних відносинах та дасть позитивний сигнал іншим польським компаніям. Але тут багато що залежить від української влади та від того, наскільки прозорим буде процес приватизації.

Польща важлива, але не найважливіша

15 вересня Володимир Зеленський підписав нову стратегію національної безпеки, яка, серед іншого, регулює пріоритети зовнішньої політики. У документі згадується передусім розвиток відносин з ЄС та НАТО і визначаються п'ять основних партнерів: США, Великобританія, Канада, Німеччина та Франція. Польща є лише серед третьої групи країн, з якими Україна має намір розвивати стратегічне партнерство, — поряд із Азербайджаном, Грузією, Литвою та Туреччиною. Сам перелік стратегічних партнерів викликав певне здивування серед деяких українських експертів.

У жовтні Зеленський поїхав з офіційним візитом до Великобританії — тоді експерти визнали це успіхом. Серед багатьох його пунктів був контракт на будівництво восьми ракетних катерів (з них шість — на українському суднобудівному заводі) для українського флоту. Лондон для цього готовий надати кредит на 1,25 млрд фунтів.

Через кілька днів після візиту Анжея Дуди Зеленський поїхав з офіційним візитом до Туреччини, де зустрівся із президентом Реджепом Ердоганом. Вони підписали спільну декларацію про поглиблення стратегічного партнерства. Також уклали кілька військових контрактів, але їхній зміст невідомий. Зеленський заявив, що Україна зацікавлена у побудові військових дронів спільно з Туреччиною — розмови на цю тему ведуться вже деякий час. Україна купує турецьку зброю, включно з бойовими безпілотниками — таку ж, яку Азербайджан використовує під час атак у Нагірному Карабасі.

Туреччина також обіцяє фінансову допомогу для поліпшення умов життя кримських татар, які були змушені залишити окуповану територію; готова взяти участь у Кримській платформі — новому форматі переговорів про півострів. Анджей Дуда, до слова, також зацікавлений участю у таких переговорах.

Зеленський запросив Туреччину долучитися до програми «Велике будівництво», дві тамтешні компанії вже будують дороги в Україні. І турецькі підприємства можуть стати конкурентами польської PGNIG у приватизації українського енергетичного сектору.

Потенціал досі не використаний

З точки зору співпраці України з іншими ключовими партнерами польсько-українські відносини досі мають багато невикористаного потенціалу. Є багато важливих і необхідних декларацій, але реалізація конкретних проєктів усе ще кульгає. Занедбані теми — це, наприклад, польсько-український кордон. Наразі там існує вісім автомобільних переходів та шість залізничних переїздів, з яких лише два здійснюють пасажирські перевезення. Також є пішохідний перехід Медика — Шегині. Новий пункт пропуску планують створити лише у 2024 році. Цього точно недостатньо для кордону, який до пандемії на рік перетинали 22 мільйони людей в обох напрямках. Це — проблема для розширення торговельної співпраці, а стан кордону до певної міри відображає занедбаність у відносинах двох країн. ■

Петро АНДРУСЕЧКО

ПУЛЬС УКРАЇНИ

13 жовтня президент Володимир Зеленський анонсував проведення всенародного опитування, на якому громадянам України запропонують відповісти на 5 питань. Воно мало б відбутися у день виборів 25 жовтня.

Питання Зеленський озвучував не одразу, а впродовж кількох днів:

1. Чи підтримуєте ви ідею довічного ув'язнення за корупцію в особливо великих розмірах?
2. Чи підтримуєте ви створення вільної економічної зони на території Донецької та Луганської областей?
3. Чи підтримуєте ви скорочення кількості народних депутатів до 300?
4. Чи підтримуєте ви легалізацію каннабісу в медичних цілях — для зменшення болю у важких хворих?
5. Чи підтримуєте ви право України на використання гарантій безпеки, визначених Будапештським меморандумом, для відновлення її державного суверенітету і територіальної цілісності.

Більшість фракцій парламенту розкритикувала ідею такого опитування та самих запитань. Деякі з них можуть трактуватися дуже широко і мають відверто популістське забарвлення. Крім того, якщо це не конституційний референдум, результати опитування не матимуть юридичних наслідків. Також поки достеменно невідомо про те, хто фінансуватиме подібну ідею Зеленського.

14 жовтня під час Дня захисників України у Києві пройшов щорічний марш. Кілька тисяч учасників, серед яких ветерани російсько-української війни, дійшли до Офісу президента з вимогою ухвалити закон про колабораціонізм. Згідно нього в українському правовому полі мало б бути запроваджено поняття «колаборант». Закон мав би забезпечити дієву реакцію СБУ і Національної поліції на проросійську діяльність громадян України, які починаючи з 2014 року були помічені в колабораціонізмі. Також учасники вимагають припинити обмеження українських військовослужбовців із ведення вогню у відповідь на обстріли російських військ і найманців на Донбасі; ініціювати позбавлення ліцензії на мовлення каналів «112», NewsOne, ZIK, «Наш», «Інтер», «Київ Live» та звільнити Ірину Венедіктову з посади генерального прокурора.

Босць-фронтвик ООС (Операції об'єднаних сил) Микола Микитенко облився горючою сумішшю і підпалив себе на Майдані Незалежності в ніч на 11 жовтня. Він отримав 90% опіків тіла та помер у лікарні. Донька загиблого Юлія Микитенко повідомила у своєму фейсбуці: «Мотиви суто політичні. Незгода з діями чинної влади, а саме розведення військ на лінії розмежування і повзуча окупація Росії. Він був абсолютно при тверезій пам'яті і чітко усвідомлював, що робить. Не намагався себе загасити». Микола Микитенко був активним учасником Самооборони Майдану, а в березні 2014 записався до Нацгвардії. Брав участь у боях під Слов'янськом. 17 жовтня у Києві на Майдані Незалежності відбулось прощання з ветераном.

У віці 84 років помер доктор філологічних наук, професор і мовознавець Олександр Пономарів. У червні 2020 професор упав та пошкодив хребет і після того серйозно хворів. Пономарів понад 40 років викладав в Інституті журналістики Київського національного університету імені Шевченка. Він був автором понад 250 наукових, науково-популярних і науково-публіцистичних праць, присвячених проблемам стилістики, культури та статусу української мови, українського правопису, нормативності мови, українсько-грецьких мовно-літературних зв'язків, теорії й практики перекладу. Був одним із найактивніших членів товариства української мови «Промісвіт» та Правописної комісії, яка виправляла зрусифіковану українську мову.

Кабінет міністрів продовжив дію адаптивного карантину в Україні до кінця 2020 року. Зокрема, змінюється правило щодо дозволеної кількості людей при масових зібраннях (у «зеленій зоні» до 50 осіб, у «помаранчевій» — до 20). На всій території країни діють правила дотримання умов соціальної дистанції у 1,5 м та маскового режиму. На території регіонів з відповідними обмеженнями дозволяється проведення спортивних заходів, але без глядачів, крім міжнародних змагань, за окремим погодженням з МОЗ. Також уряд обмежив роботу ресторанів: з 22:00 до 7:00 робота закладів дозволена лише для доставки та на винос.

Підготувала Христина ЗАНИК

ПОСТАТІ

«Все, що потрібно було для дому, ми могли зробити своїми руками», — Алла Лазуткіна та її рукоділля

Про українські рушники та вишиванки знають всюди — і в Україні, і за її межами. Натомість про ляльку-мотанку інформація не така поширена, особливо закордоном. Тим не менше, традиції створення та використання таких ляльок збереглися та продовжують розвиватися. Мотанки — це давні родинні обереги. У Кошаліні ці традиції відроджує сьогодні Алла Лазуткіна, яка проводить майстер-класи у товаристві «Майстерня».

— Через свої роботи я хочу знайомити людей з українськими традиціями та загалом з Україною. У Кошаліні я знайшла для себе маленьку Батьківщину, тому саме за допомогою рукоділля намагаюся розповісти про звичаї, які побутують в Україні та які, можливо, запозичать також тут, — каже Алла Лазуткіна, яка приїхала до Кошаліна з Києва.

Попри те, що за освітою вона — вчителька трудового навчання і мала майже двадцятилітній досвід роботи у школі, жінка не сподівалася, що у Польщі також буде займатися рукоділлям. Вона розповідає, що авторські мотанки почала регулярно робити лише тут, але виготовляти їх навчилася ще в Україні. На зустрічі Алла принесла різноманітні ляльки, які створила власноруч.

— Я вела різні позакласні гуртки і працювала з дітьми різного віку. У нас в Україні діти знають про ляльки-мотанки вже змалку. Ми розповідаємо їм, з яких матеріалів їх виготовляють. Свою першу ляльку я зробила разом з майстринею Наталією, з якою познайомилася під час щорічної виставки писанок, що проходить у Києві. Я вдячна, що вона мене цього навчила. Це була маленька мотаночка, схожу я зробила також у Кошаліні: вона має підняті ручки та дві спеціальні хусточки. Це маленька лялька-оберіг, — розказує майстриня.

У Кошаліні Алла робить вже свої авторські мотанки. Поляки особливо їх полюбили й цікавляться символікою її рукоділля.

— Мене часто запитують, чому мотанки не мають облич. Їм притаманний

візерунок у вигляді хреста, причому вертикаль у ньому чоловіча, а горизонталь — жіноча, це відображає сакральний знак. Я розповідаю про всю символіку ляльок-мотанок й таким чином ознайомлюю учасників майстер-класів з нашою традицією, — каже Алла. — Лялькам-мотанкам ніколи не малювали лиця. За старовинними повір'ями, саме через лице у ляльку вселяється душа. Мотанка безлика, замість очей та рота з ниток робили хрест — солярний знак.

Знайомство Алли Лазуткіної з кошалінським товариством «Майстерня» сталося досить випадково. Одного дня вона зайшла до книгарні «Літерка» за книжкою для свого онука, який якраз закінчив перший клас і ще не дуже звик до польської школи. Його родина нещодавно переїхала до Кошаліна.

— Я зайшла в книгарню і не надто добре знала, як запитати польською про розмальовки для онука, тому заговорила просто українською. А продавчиня відповіла мені тією ж мовою. У мене аж слізи виступили на очах — я так зраділа, що зустріла рідну людину, яка приділила мені увагу. Я взяла тоді для свого онука найкращі розмальовки, які були в книгарні, — сміючись, розказує майстриня.

Тією продавчиною виявилася Дарія Антошко — нинішня голова товариства «Майстерня», яка, довідавшись, що Алла є за освітою вчителькою трудового навчання, запропонувала їй провести майстер-клас для дітей.

— Я дуже зраділа. До пандемії ми організували кілька майстер-класів, а також різдвяний ярмарок, на якому хтось зі знайомих замовив у мене фігурку святого Миколая. Саме тоді у мене виникла ідея виготовляти мотанки, оскільки при нагоді можна розповідати слухачам про українські традиції. Показуючи ляльок, я знайомлю їх не лише із самою символікою, а й із вишивкою з різних регіонів, тим, як у давнину виго-

товляли тканину чи зав'язували хустки. Тоді я зробила ямненську ляльку і взяла участь у заняттях, які кожного року проводять у музеї просто неба в Ямні, — розповідає майстриня.

На околицях Кошаліна розташоване озеро Ямно, яке утворилося з морської затоки, відрізаної пісками, що їх занесла морська течія. Села Ямно та Лабуш протягом століть були анклавом, відрізнаним від світу, де розвивалася дуже цікава та оригінальна культура — вона була сумішшю слов'янських, німецьких, голландських та фризських впливів. Більшу частину року села були відрізані від решти місцевості неприступними болотами. Лише в посушливе літо або взимку, коли болота пересихали або замерзали, мешканці могли підтримувати контакт зі світом. Таким чином утворилася дуже оригінальна ямненська культура. Ямно до 2010 року було селом, зараз це — район Кошаліна. Для Алли місцевий музей — попри те, що маленький — нагадав музей просто неба в Пирогові. Тут відвідувачів також знайомлять із місцевою культурою, організовують для них різноманітні майстер-класи. У Ямні поляки особливо цікавилися лялька-ми-мотанками.

— Я народилася у Херсонській області. У нас дещо відмінний народний одяг, вишивка також відрізняється від інших регіонів України. З бабусяю я вишивала в основному гладдю; також в'язали гачком та спицями. Вже у дорослому віці я переїхала жити до Києва, де вишивали хрестиком. Тобто все, що потрібно було для дому, ми могли зробити своїми руками. Й усього цього я хочу навчати тут, у Кошаліні, — каже Алла.

Майстриня має надію, що в майбутньому зможе жити з рукоділля, однак зараз вона хоче просто ділитися багатством української культури. ■

Анна ВІННИЦЬКА
Фото авторки статті

ПОДІЇ

У Кракові створюють каталог нацменшинних експертів

Фонд «Зустріч» із Кракова завершив пошуки українських фахівців із різних галузей, які увійдуть до офіційного Каталогу нацменшинних експертів. Їхніми контактами зможуть користуватися, зокрема, представники органів місцевого самоврядування, які працюють з національними меншинами та мігрантами.

Анкети збирали до середини жовтня. Найактивніше своїх представників подавала ромська громада — що, мабуть, пов'язано із закінченням державної програми інтеграції цієї спільноти й очікуваннями щодо продовження ініціативи. Що ж до українців — фонд «Зустріч» розсилав запрошення заповнювати анкети, користуючись державним списком організацій та власними контактами. Як відзначає співзасновниця фонду Олександра Запольська, за кілька днів до дедлайну надійшло понад тридцять українських анкет, зокрема й від лемківської громади. Надавали свої контакти експерти із Вроцлава, Перемишля, Варшави, Кракова, Любліна та загалом Підляшся. Їхні спеціалізації — це переважно історія, освіта, культура та антидискримінаційна діяльність. Зараз триває редак-

ційна обробка каталогу та його переклад, оскільки видання з'явиться польською та англійською мовами. Його офіційна презентація запланована на початок грудня і з огляду на карантинні обмеження відбудеться в онлайн-режимі. Видання вийде за підтримки Уповноваженого з прав людини.

Каталог створюють у рамках проекту «Національність, етнічність і побудова коаліцій. Механізм співробітництва між меншинними групами у Польщі». Фонд «Зустріч» є однією з партнерських організацій, які працюють над цією ініціативою.

Ідея створення каталогу з'явилася два роки тому, коли спільно з іншими організаціями фонд створював Книгу добрих практик. Тоді активісти опитували управління маршалків, воевод та органи самоврядування різних міст щодо співпраці з нацменшинами та мігрантами. «У більшості випадків головною проблемою, на яку вони вказували, була комунікація», — відзначає Олександра Запольська. При цьому про таку перешкоду говорили обидві сторони: самоврядники заявляли, що не мають контактів організацій, а в громадах стверджували, що ними ніхто не цікавиться.

«Ця база створюється саме для того, аби ми були партнерами для самовря-

дування», — підкреслює Олександра Запольська. За її словами, про необхідність такого каталогу свідчить і те, що до їхнього краківського фонду часом дзвонять представники місцевої влади з інших регіонів Польщі, які шукають контактів з українськими організаціями. А коли українці ставитимуть партнерами у самоврядних ініціативах, буде менше ситуацій, у яких про справи громад говоритимуть без них.

Олександра Запольська переконана, що створення каталогу — це тільки початок. На її думку, вже давно існує потреба постійних зв'язків між самими українськими організаціями. Про щось на зразок форуму таких структур українські лідери згадували влітку на зустрічі у Варшаві з міністром закордонних справ Дмитром Кулебою. Тоді сподівалися, що партнером такого заходу стане посольство України в Польщі. Це дуже важливо, адже зараз українство у Польщі — дуже різноманітне. Є різні хвилі мігрантів, діє також нацменшина. Об'єднати всіх у щось одне неможливо, але варто створювати саме платформи для знайомства, обміну досвідом та контактами. А потім — діяти спільно за потреби. Наприклад, реалізовувати якісь завдання одночасно в різних регіонах та обмінюватися досві-

дом, щоб в одній частині країни не треба було «з нуля» працювати над чимось, що вже створене і функціонує в іншій.

Олександра Запольська підкреслює, що в окремих регіонах сильними і відомими є Об'єднання українців у Польщі чи українські школи. Вони проводять цікаві проекти, які деінде могли би використати інші українські організації. Це особливо важливо у випадку української освіти і браку підручників, освітніх програм або можливості спільного навчання представників нацменшини та мігрантів.

«Обмін досвідом і здобутками у загальнодержавному форматі у такій ситуації особливо важливий», — підкреслює представниця фонду «Зустріч». Вона додає, що локальні українські ініціативи треба виносити на ширший рівень. Окрім внутрішньої співпраці між українськими організаціями, мають велике значення також спільні дії з представниками інших меншин. Так, у Кракові вдалося встановити тісніші зв'язки між українцями, словаками, євреями, ромами тощо.

Олександра Запольська переконана, що спільний голос громад сприятиме тому, аби наступного року не лише в ініціативі «Відкритий Краків», але і в інших бюджетних програмах міста з'явилися кошти на підтримку ідентичності меншин та багатокультурності. ■

Григорій СПОДАРИК

ГРОМАДА

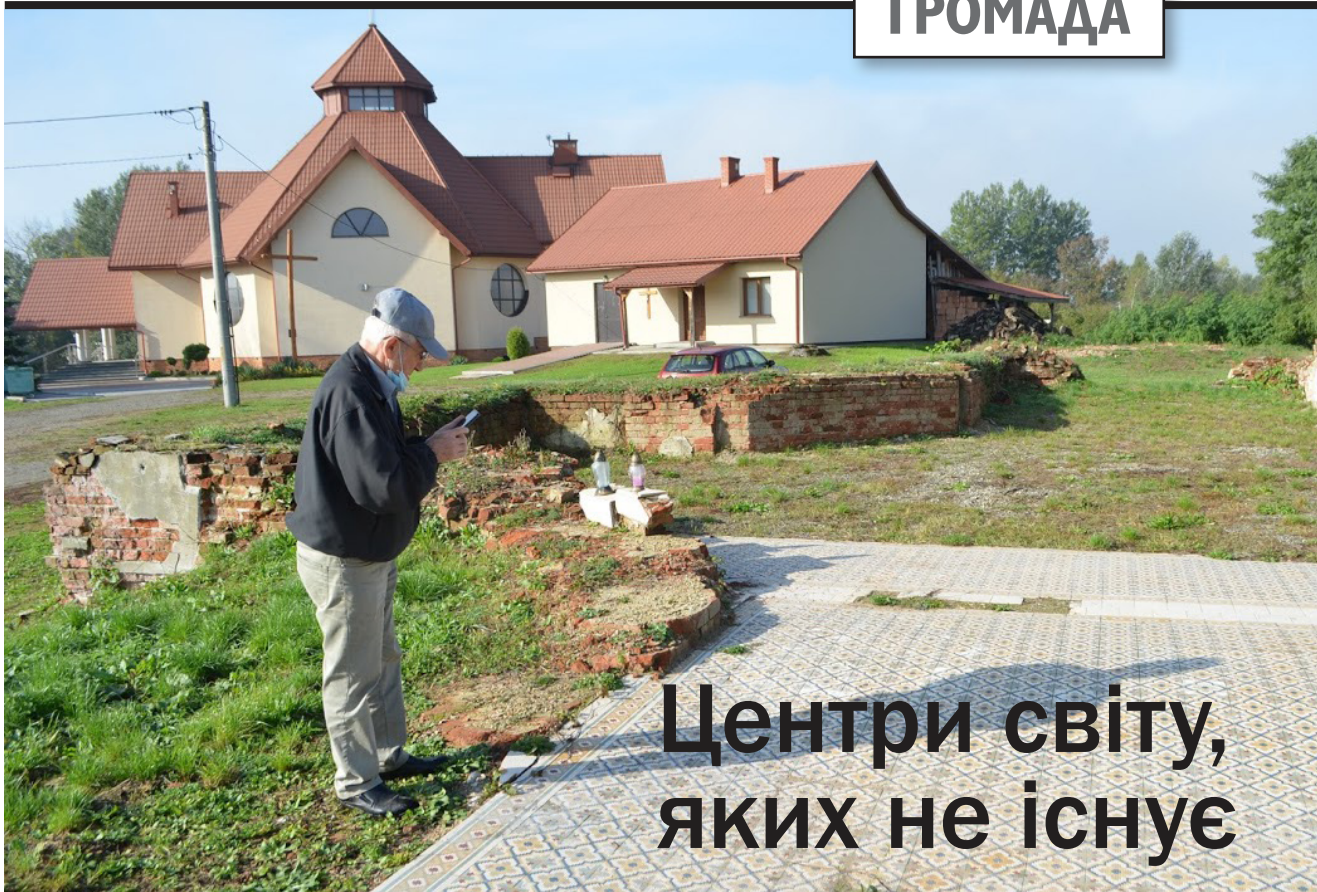

Фото авторки статті

Центри світу,
яких не існує

*Тут була дзвіниця, ось тут.
Зараз заходимо досередини... на підлозі була біло-чор-
на цементна плитка. Але, як розбирали церкву, мабуть,
вона їм сподобалась — то зірвали. На святилищі чомусь
лишили — може, у них стався якийсь напад честості.*

*Ось тут був вмурований вівтар.
А на всьому цьому лежала величезна гора каміння і
цегли.*

*Перший раз після виселення у Лази я приїхав 1954
року, це було ще перед поверненням на постійне прожи-
вання. Просто щоб відвідати, з цікавості. Іду собі пішки
від Радимна, наближаюся до села, серце починає бити-
ся швидше, бачу — купол церкви аж світиться на сонці
понад хатами. Я пришвидшую крок, заходжу до села, а
там — все не таке. У моїй уяві залишилося інше, більше,
гарніше. Навіть річка... така маленька! А я в неї заходив
по житті, по плечі!*

*На дверях церкви ще була колодка. Хто мав до неї
ключ — не знаю.*

Польське слово «cerkwisko» (церквисько або церк-
віско) знають Google і Wikipedia. Знають також сайти,
які описують туристичні місця південної та східної
Польщі. Воно, звичайно, відоме і серед місцевих — ту-
більців, колоністів чи, щоб не лізти в подробиці, — те-
перішніх жителів згаданої частини країни. «Церквись-
ка» на своєму шляху зустрічають, зокрема, бескидські
мандрівники. Це здебільшого місця, порослі деревами
і кропивою, де часом можна помітити насипані з річ-
кового каміння залишки стін колишньої споруди чи
залізний хрест. Буває, що довкола «церквиськ», серед
буйного лісу, можна знайти ще декілька надгробків з
кутими хрестами чи наступити на пластмасові квіти
або вигорілі свічі, що їх залишили якісь прочани.

Відтак слова «cerkwisko» не знайдемо в офіційних
словниках польської мови чи Енциклопедії PWN
(Польського наукового видавництва). Це лише роз-
мовне означення не дуже популярного фрагменту
польської культурної ідентичності. Слово це також
важко перекласти на українську мову. «Церквисько»
— це щось менше, ніж руїна церкви, але все ж щось
більше за її залишки. У самому звучанні відчувається
щось дике, неприємне, спотворене. Оскільки «церк-
ва» — це храм, серце певної спільноти, центр її світу, то
«церквисько» — це якийсь антицентр, недостойне за-
вершення певної історії, маргіналізоване у суспільній
свідомості.

Мабуть, не випадково слово «cerkwisko» схоже на
«stementarzysko» — мотильник, стародавнє кладовище.
«Церквисько» — це цвинтар церкви.

Як робиться шебін

У регіоні Закерзоння, де до 1947 року прожива-
ло багато українців, сьогодні можна знайти десятки
«церквиськ». При цьому після багатьох споруд не за-
лишилося і сліду, на їхніх місцях збудували нові ри-
мо-католицькі храми або інші будинки громадського
використання.

Рік тому, коли горів Собор Паризької Богоматері,
історик Євген Місило опублікував статтю про тра-
гічну долю церкви Успіння Пресвятої Богородиці у
Радимні. Велетенська споруда з трьома куполами та

портиком (галереєю з відкритою колонадою — ред.),
встановленим на чотирьох колонах, була побудована
1911 року за кошти українського, польського та єврей-
ського місцевого населення. Її звели за проєктом най-
відомішого на той час архітектора Галичини — Василя
Нагірного. Монументальність була доречною, оскіль-
ки храм у Радимні був місцем щорічного серпневого
паломництва греко-католиків з цього регіону.

Спершу церкву знищили під час бомбардувань ще
на початку I Світової війни, і протягом кількох десяти-
років місцеві віряни її відбудували. Утім, після завер-
шення II Світової війни та депортації українців вона
стала зайвою в оновленій Народній Польщі. У 1959
році в уряді вирішили, що храм не є пам'яткою архі-
тектури, отже, 1960 року його почали зносити. Солід-
на конструкція не піддавалася, тому до процесу долучи-
ли підприємство, яке займалося підривними робо-
тами у кар'єрах — його працівники висадили церкву в
повітря. Будівельні матеріали були тоді на вагу золота,
але внаслідок вибуху понад 60% цегли не надавалося
до повторного використання.

На місці, де стояла святиня, довго знаходилося фут-
больне поле, зараз це — зелена галявина у центрі неве-
ликого підкарпатського містечка.

Перший «Нагірний» у регіоні

За неповні сім кілометрів від Радимна, над річкою
Скло, простягається село Лази. На початку II Світо-
вої війни воно налічувало 1650 мешканців, з них 1515
були українцями. Лазяни мали свою школу та читаль-
ню; була там молочарня, канцелярія солтиса (голови
села — ред.) та греко-католицька парафія.

Церкву святого Миколая збудували у 1894 році на
місці колишньої дерев'яної споруди, яка згоріла за
декілька років до того. Історичні довідки вказують,
що перший храм на цьому місці був встановлений
ще у першій половині XIII століття. Утім, мурована
споруда, побудована наприкінці XIX століття, була
важливою, оскільки ознаменувала новий етап розви-
тку українського архітектурного стилю на Галичині.
Церква святого Миколая була одним із перших про-
єктів згаданого вже архітектора Василя Нагірного, а
згодом стала його першим будівництвом на території
Ярославського повіту. Хоча зараз це важко уявити, але
тоді церков Нагірного ще не було на Перемищині, Лю-
бачівщині чи Бойківщині. Це був початок феномену.

Оригінальний стиль храмів Нагірного не пере-
птаєш ні з чим. В описаних регіонах церков багато, і всі
вони мають щось спільне. Більшість із них побудована
за кресленнями у формі хреста, з одним куполом над
середхрест'ям. Проте кожен із 204 проєктів Нагірного
був винятковим. У лаянській церкві особливим був
наближений до візантійського стиль, помітний, на-
приклад, у дванадцятигранному барабані (підбани-
ку — ред.) з вікнами, який підтримував купол, увінча-
ний невеликим ліхтарем та маківкою з хрестом.

*У нас було три празники: голодний або бідний Мико-
лай, пісний і зимний. Голодний або бідний був навесні, на
травневого Миколая — це був переднівок. Пісний — тому
що на Чесного Хреста, тоді був піст. А холодний — взим-
ку, 19 грудня. Нещасливі празники. Коли родичі приїз-
джали в гості з сусідніх сіл, треба було їх чимось при-*

*гостити, і тато все журився. Бо інші мали празники у
кращі дні, а нам — що приготувати на переднівку, або під
час посту — звідки взяти стільки риби?*

Швидке звикання

Останню літургію в Лазах тамтешній парох, отець
Іван Левицький, провів у травні 1946 року — потім
його депортували до радянської України. Після по-
вного виселення українських мешканців церква де-
кілька років стояла закрита.

У 1955-1956 роках будівлю поступово почали зноси-
ти. Її цеглою, плиткою, бляхою користувалися кілька
місцевих жителів, які придбали будинок як — здаєть-
ся — джерело будівельних матеріалів. Вони побуду-
вали собі хліви, стодоли та інші господарські примі-
щення. На початку 60-х років від церкви залишився
лише метровий підмурівок, на якому де-не-де видно
фрагменти білого тінку на червоній цеглі. До цього
рівня церква засипана щебнем, землею, елементами
конструкцій, які з часом гниють і заростають травою
та бур'яном.

Немов паралельно з величезною церквою Нагір-
ного в Радимні зникає її на дванадцять років старша
церква у Лазах.

Тим чином у самому центрі села з'являється «церк-
висько». Знищення відбувається привселюдно та по-
етапно. Нові жителі Лазів звикають бачити ту гору
каміння; ноги уже машинально обходять місце, яке
треба оминати. Здається, це не проблема, що в селі
роками немає святині. На недільні літургії ходять за
кілька кілометрів до сусідніх Мощан, де користують-
ся каплицею при старечому домі.

Лише у 2015 році їм вдається побудувати сучасний
костел і створити новий центр життя села. «Церквись-
ко» — за 25 кроків від нього.

У 2019 році завдяки фінансуванню управління гмі-
ни Радимно та приватним пожертвам вдається розко-
пати і вивезти щебін та все, що поросло навколо за
майже 60 років. При нагоді виявляється, що під зем-
лею збереглися несподіванки: оригінальна плитка,
яка вкривала підлогу святого Миколая і сакристії.

Її виробляло підприємство «Barta&Tichu» з Праги,
а постачав і встановлював у Львові та довколишніх ре-
гіонах піонер будівельної промисловості на Галичині
— професор Іван Левинський. Василь Нагірний, якого
з Левинським поєднували не лише будівничі справи,
а й відкрита народницька позиція та активна сус-
пільно-політична діяльність, завжди ставив плитку
Левинського у своїх будівлях. Утім, далеко не кожне
село могло собі дозволити керамічне покриття на під-
лозі святині — і це показує ще одну особливість церкви
святого Миколая в Лазах. Та дає уявлення про декора-
тивні деталі потужної споруди в сусідньому Радимні.

*Той великий, металевий хрест, що стоїть на цвин-
тарі, — це ініціатива одного місцевого поляка. Він сам
запитав мене, що може для нас зробити. Потім, коли я
розповідав про це в селі, мені сказали: «Ти не знаєш? То ж
його батько розбирав ту церкву». Я собі думаю: хто знає,
може, його чи батька мучило сумління?*

Тьмяні кольори

Під час археологічних розкопок у Лазах дослідники
знайшли фрагменти глиняного посуду з часів бронзо-
вої доби. Це спричинило великий ажіотаж. Плитка,
що має більш ніж сто років, на фоні такої знахідки вже
не є сенсацією.

Отже, уже рік у Лазах — просто неба, як у Помпе-
ях — серед трави і каміння лежить собі відносно добре
збережена різнобарвна цементна плитка. Кольорове
«церквисько», що дійшло до наших днів випадково, у
цьому регіоні — абсолютно виняткове.

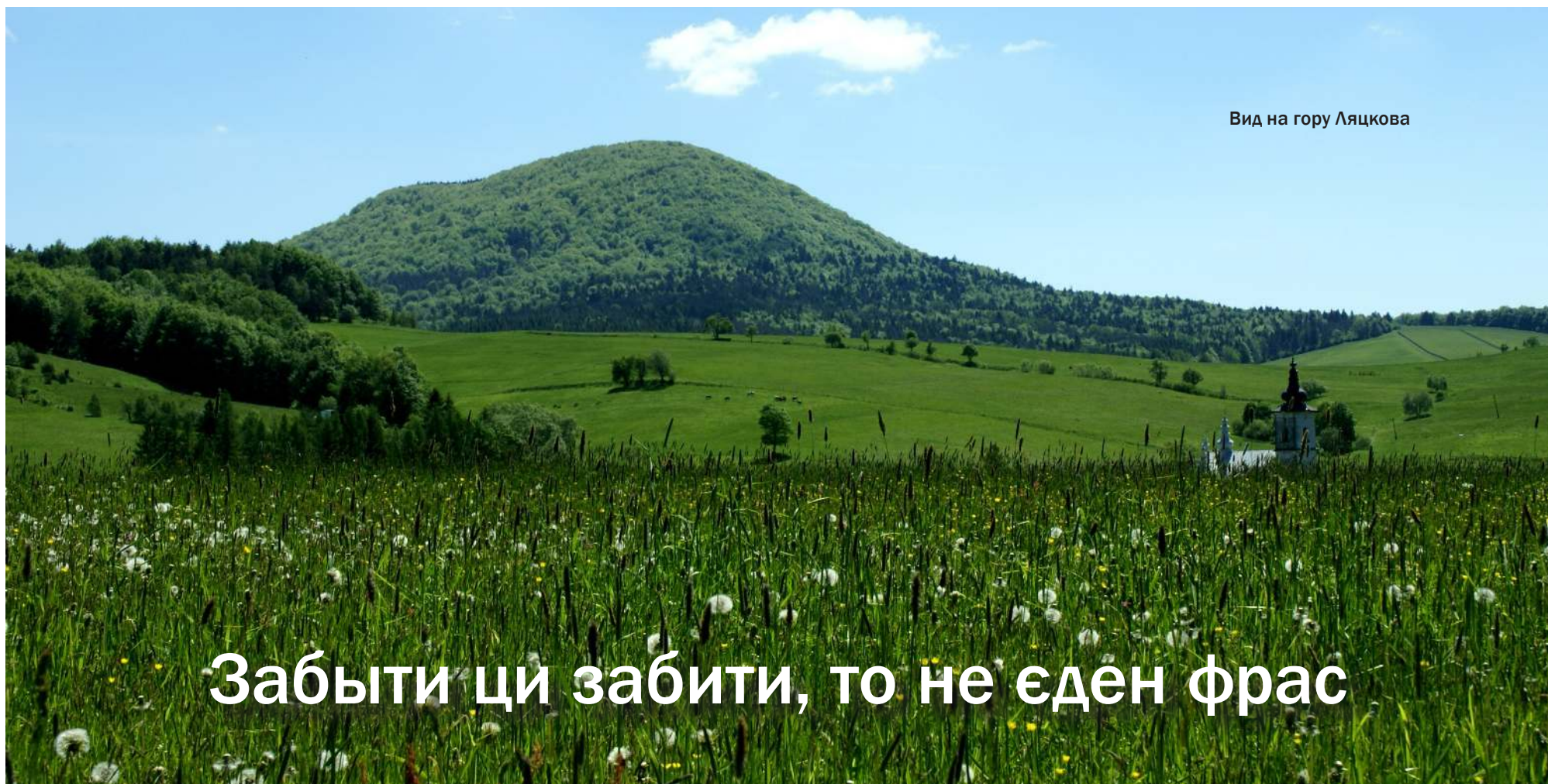
Ще один блискучий фрагмент мозаїки небажаної
багатокультурності на карті Підкарпаття. Або лише
така собі цікавинка, виняток. Черговий пункт у запи-
сах Google і сайтах для мандрівників.

Якщо придивитися зблизька — кольори тьмяні-
шають. І в ширшій перспективі все це відображає не-
змінний статус: нічирі і не таке.

Кася Комар-Мацинська

Інформація про церкву в Радимні подана за статтею Єв-
гена Місила; населення Лазів — за даними сайту «Aprokryf
Ruski»; розповідь про Василя Нагірного та церкву в Лазах — на
основі публікації «Нагірні, Леви: історія Родини»; консульту-
вали щодо походження плитки Арета Ковальська (Forgotten
Galicja) та Тетяна Казанцева (Музей Івана Левинського).

Спогади та прогулянка по Лазах — від уродженця села
Андрія Чорного.

Вид на гору Ляцкова

Забыти ці забити, то не єден фрас

Не можу таїти того, же на тоту проблему, смотрячы з єдної страны, можна было бы речы, же забыти о любові до чогоси або когоси, ци забити таку любов в собі, то справді єден чорт. Но бо ци так ци сяк зробиме, то и так ефект все буде тот сам, нашу любов заріжеме и не будеме ей юж в собі мати. Не мушу ту хыбаль додавати, же нияк не думам ту о хвороті, яку зовеме альсгаймером. Часами так ся діє, же свідомо любов жыючу в нас спыхаме до підсвідомости. Словами часом ишчы любиме Лемковину, але тым, што робиме, забиваме ей в собі и в інших, бо того, што робиме, нибы то для нашої ненькы Лемковины, нияк її не служыт. З тым забиваньом в нас любови до нашого єст так як з том внутрішньом польско-польском війном (*PO-PIS*), котра не лем Польщы не приносить жадных корысти, а ишчы шкодит. Того, же хтоси ей выкликує, нияк ня не

чудує, додумую ся кому на ті війні барже залежыт. Мельодия єст незмінна, лем слова еволюют (было: *голосуйте на нас, бо они придут до влады и край знищат, єст: голосуйте на нас, бо їх треба одсунути од влады, бо край знищат*). Але не можу выйти з дива, же тільки осіб дає ся зімати в ліпкасту сіт отруйного *popis*-у, в котрі тівко єст брехні и ненависти. Голым оком виджу як ей надмір капле на землю, на жаль, нашу тіж калит. Агітаторы *popis*-у хочут нам вмовити, же наш світ єст лем чорно-білий, а так не єст. Жебы вшытко было ясне, додам, же дуга мила є мому серцю лем правдива, котра підповідат мі, же за хвилю ляти юж не буде. Інша все вістит лем похід бурхливых громкой и вельокольоровой хмары, люди и перуны в ню праскаючы. Знате, чудує ня того, же так дуже люди того лепу не видит, ліземе просто в сіт того чорно-білого *popis*-у як норы до світла. *PO-PIS* стал ся чымси

нашого штоденного, а не як давно съвточного уніформу. Прецін маме быти дітми Сьвітла, а не ходити в такі ци інші темряві, на мотузку *PO* або *PIS*-у. Прецін двох сонц не є, а місяц навет кед буде аджи и такі великі и округліцкі як сонце, сонцьом нигда не стане. Місяць лем світлом сонця фурт сяє.

Певні додумуете ся, же на єдным «огни» припікам дві sprawy. Голублю ту ужываня заднього «ы», але головні то лем нашу любов хочу в огни слів очыстити зо вшелиякой скверни. Исуса тіж з любови до Бога на кресті розпнято. Не брешу, додам лем, же допис пишу, будучы при тверезым умі. Исуса на смерт засуджено, бо нибы то богохулив. Великы того світа все барз дуже годни зробити, жебы влады нікому не оддати, Богу тіж не оддадут того, што Боже.

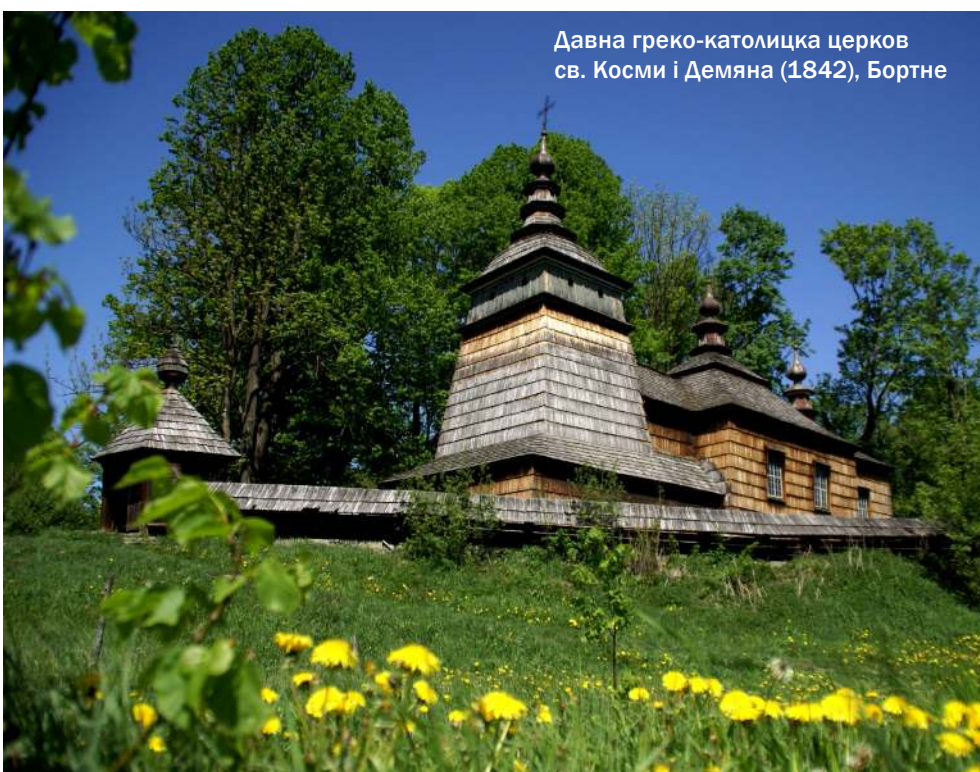
Нашы предкы бесідували, же: *Диявол правду хвостом прикрыє*. Так человеком замотат, же темряву маме за ден, а ден за цьму. Фурт лем на його мотузку ходиме, єст короткі, бо не хоче за далеко пушати нас од себе. Фурт хоче мати нас на оці, відіти, што робиме и як тото робиме. Сатану не можна недоціняти, він може барз дуже, але, дякувати Богу, не єст всемогучым так як наш Бог. Юж сама етимологія його іменя дуже нам підповідат, был **Оскаржытельом Бога** (Ель — то Бог). Товды был ишчы Сатанальом, а пак, кед одышол од Бога (Бога вышмарил зо свого іменя и стал лем Сатаном), його наступцьом єст Міхаель, котрого імено по нашому звучыт так: Хто як **Бог**. Сатана был першым посеред ангелів, але збунтувал ся, кед Бог сотворил нас. Так барз вчул ся в ролю Богом йому приписану, же, кед довідал ся, же человека сотворено на образ и подобу Божу, же Бог так нас любить, же, жебы нас ратувати, годен воплотити ся в людске тіло, сам задумал стати Богом. Одышол од Бога и нас од Правдивого Бога и од Правды одтігат. Але Предвічний нигда о нас не забыл, забити нікому тіж нас

не дозволит, кажды человек єст богом свого жытя. Правда, дахто може нам го перервати, але лем туземне, вічного жытя, Богом нам даруваного, нихто не годен в нас забити. Лем мы сами годни сме тото зробити и за то Сатана мамит нас, на кождім кроці хоче одтягнути нас од істинны, своїм «правдом» (адже неправдом) нас мамит. Знає, же маме вільну волю, же він не може од нас забрати ани душы, ани вільной волі, кед му їх сами не оддаме. За часто забываме о тім, слухаме, што нибы то мудріжшы до нас з телевизора и радия верещат або інколи лем там деси на самоті шепочут до уха, жебы іншы істинномудры не чули, жебы не змогли на час його брехні запору поставити. Хотіло бы ся ту голосно речы: Чловеце, маш свій розум? Чом з нього не корысташ? Чом сыліпнеш и правды не хочеш відіти? Чом сыліпо вшыткому віриш и на вшытко зразу пристаєш. Колиси бесідувало ся: *В свої хыжы своя правда*, але єден знани філзоф, слухаючы зажертых спорів, до опонентів повіл, же рядят ся ріжnymi правдами, же медже нима все лем: *моя правда, твоя правда, съвята правда и* (выбачте) *гівно правда*. Правда єст єдна, она не кричыт, а мовчыт, так як Ісус Христос, коли го на смерт вели. Тот, хто крачат в правді, все за правду и за тых, котры в правді стоят, свое жытя фурт годен оддати, він другой особы нигда не скривдит.

Не забывайме кым сме, не забывайме в собі того, што так високо собі цінили нашы прадідове, істинну любови аджи більше як жытя. Аджи нигда не забывайме о істинні любови и правдивой любови нигда в собі не забывайме. Ани сами того не робме, ани іншым не дозвольтме на забиваня ей в нас ци в інших. О істинні любови нигда не забывайме, жыйме в ні, в любов облекосте ся. ■

Борис ЛЕМКІВСКИЙ

Фото Володислава Грабана

Давна греко-католицка церков св. Косми і Демяна (1842), Бортне

Історія

Героїня двох народів, героїня двох наративів, або У кого проблеми з Анною Валентинович?

Пам'яті Мирослава Ровицького (1953-2020) головного редактора «Галицького кур'єра» – друга України

Анна Валентинович була незвичною постаттю. З одного боку, рятуючи страйк на Гданській корабельні в 1980 році, вона стала однією з головних причин постанови «Солідарності». З другого, залишаючись у душі скромною робітницею, не змогла скористатися громадськими заслугами для особистих потреб. Довгі роки вона перебувала в опозиції до Леха Валенси, якого називали легендою, і лише під кінець життя її оцінили завдяки президентові Качинському. Вона говорила від імені тисяч рядових діячів «Солідарності», що боролися за вільну Польщу. І водночас вона багато говорить нам про польсько-українські відносини.

Дитинство, юність та перші кроки в Польщі

Питання, як визначити національність Анни Валентинович, трохи проблематичне. В дитинстві вона була просто україночку. Хоча й нетиповою, бо виховувалася в родині протестантів-штундистів на Волині, а не у православній сім'ї, але це не змінює суті речей. Імена та прізвища батьків – Назар Любчик і Приська з Пашковців – говорять самі за себе. Однак досить швидко, вже у віці 7-8 років, дівчинка з родини Любчиків потрапила під вплив польської культури. Спершу завдяки навчанню в загальній державній школі – сьогодні ми б назвали її «початковою» школою – в Сінному (село Садове в Гошанському районі). Скрутне матеріальне становище багатодітної сім'ї Любчиків змусило батьків хоча б одну дитину віддати на роботу. Таким чином у 1941 році Анна потрапила до маєтку Пустомити, яким керував поляк Едмунд Телесніцький.

Контакт із цією людиною мав визначальний вплив на все її життя. Влітку 1943 року під час Волинської трагедії та наближення Радянської армії «хлопці з лісу», як їх називала сестра Анни, переконали Телесніцького, щоб він залишив Волинь. Управляючий маєтком Пустомити поїхав на польські етнічні землі, забравши з собою родину і 14-річну на той час Анну Любчик. Щоб не викликати підозр у своїй юності працівниці, він обдурив її, кажучи, що її батьки померли, а батьків заплутав, стверджуючи, що їхня дочка «кудись пішла». Втікачі з Волині спочатку потрапили на околиці Варшави, а згодом до Гданська, де мешкали разом до 1950 року, коли Анна, не бажаючи більше терпіти приниження і визисків з боку Телесніцьких, вирішила сама керувати своїм життям. Незабаром вона потрапила до Гданської корабельні. Через багато років Валентинович згадувала, що до роботи в корабельні її схилила вмільа агітація комуністів і симпатія до нового режиму, що обіцяв кращі умови життя за старанню працю: «У голові мені шуміло море і чулися слова з плакатів: «Молодь будує кораблі». [...] Я ходила на курси зварювальників і була вдячна Польській Народній Республіці, що вона дозволяє мені працювати».

Потрібно зрозуміти її становище. Анна – на той час іще Любчик, прізвище Валентинович взяла після шлюбу з Казімежом, колегою з роботи – відразу після приїзду до Польщі не мала геть нічого. Ані квартири, ані заощаджень, ані нормованої якимось чином праці. Ніхто не подбав про те, щоб вона могла підвищити свою кваліфікацію. Все це їй на той час запропонували політичні реалії новопосталої комуністичної Польської Народної Республіки. І Валентинович не була спроможна порівняти їх із довоєнною Польщею, оскільки бачила ту попередню державу очима мешканки одного з найбільш бідних регіонів і через призму визисків Телесніцьких. Вона не ототожнювала себе з міжвоєнною Польщею, з її ідентичністю і традиційною культурою, а тому в 1950-х роках опини-

▲ Анна Валентинович промовляє до робітників під час страйку в Гданській корабельні, серпень 1980, фото – Вітольд Гурка, збір осередку KARTA

лася в «онтологічному просвіті»: глибоко приховувала свою українськість і ще не стала польською патріоткою.

Досить легко пояснити процес її відходу від комунізму, ключовими в якому стали 1970-ті роки. У другій половині цього десятиліття Валентинович побачила два потужні робітничі виступи проти влади, яка лише прикривалась інтересами пролетаріату. Спершу в грудні 1970 року в Тримісті (агломерація, що складається з Гданська, Гдині й Сопота) вона зблизька спостерігала за страйком проти підвищення цін, а далі – за його жорстоким придушенням військовими силами та міліцією з використанням бойових набоїв. Протягом наступних шести років до неї доходили розповіді про подібні протести в Урсусі (робітничий район Варшави) та Радомі.

Опозиційна діяльність та питання національної ідентичності в дослідженнях про Валентинович

Навесні 1978 року, за два роки після останніх протестів, Анна Валентинович розпочала опозиційну діяльність як діячка Вільних профспілок Узбережжя – організації, що висувала робітничі і політичні вимоги на підставі тодішнього законодавства, яке часто порушувалося. У першому номері профспілкового бюлетеня «Робітник Узбережжя» автори, зокрема, писали: «Широка демократизація сьогодні є абсолютною необхідністю. Суспільство має вибороти собі право на демократичне управління державою. Всі його верстви повинні отримати можливість самоорганізації та створення суспільних інституцій, які будуть реалізовувати їхні права. Тільки справжні профспілки та громадські організації можуть врятувати країну».

А крім того, ще в часи до «Солідарності», невдовзі перед обранням Карла Войтили Папою Римським, вона долучилася до боротьби за ґрунтовні змі-

ни в Польщі. Чи вже тоді вона вважала простір між Балтикою і Татрами своєю батьківщиною, чи тільки дарованим провидінням полем для боротьби за справедливіший світ? А може, здійснила національне самозречення, не вірячи, що коли-небудь зможе повернутися до свого життя на Волині? Видання, які акцентують українське коріння Анни Валентинович, ухиляються від відповідей на такі запитання, та й навіть не ставлять їх. Вони вдаються радше до загальних фраз про те, що вона за власним рішенням стала полькою, наприклад: «З іншого боку, не могло бути по-іншому, бо врешті-решт це ж не українське походження зробило з панни Анни привід до великого страйку, «Анну Солідарність». Це свідомий вибір польськості, досвід життя в ПНР, захоплення постатями Пілсудського та Івана Павла II, участь у антикомуністичному русі опору та свідчення незламності вплинули на те, що Анна Валентинович стала однією з найбільших польок XX століття». Однак, такий підхід не свідчить про відсутність проблеми. Потрібно просто по-іншому її сформулювати. Спочатку потрібно поставити запитання про сили, які призвели до того, що, кажучи категоріями XX століття, злилися дві ідентичності, одна накладалася на другу. Що ж це за сили?

Справа здається не надто складною. Як радянська влада, так і українські націоналісти планували очистити Волинь від поляків. Перші турбувалися про національне впорядкування, щоб один народ відповів одній країні, а другі – про створення П'ємонту для самостійної України. Напрямок втечі поляків міг бути тільки один. Зрештою, завдяки мовній та антропологічній подібності поляків та українців, процес спольщення Анни Валентинович відбувався порівняно безболісно, хоча, як пишуть знавці теми, ще в 1950 році (через вісім років після початку праці на Телесніцького) у її польській мові траплялись українські слова.

Марно шукати роздумів на цю тему на сторінках першої більш-менш солід-

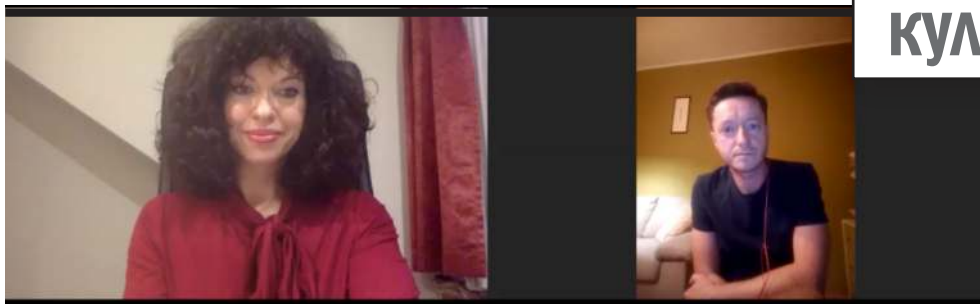
ної біографії легенди «Солідарності». Її автор Славомір Ценцкевич про перші роки життя своєї героїні пише дуже побіжно: «Саме тоді (19 серпня 1929 року – примітка автора) у бідній родині Александри і Яна Любчиків, народилась Аня. Вона була другою дитиною в сім'ї Любчиків. За кілька років до того народився син Анджей». І тут навіть не побіжність є основною проблемою. Адже, крім дати народження, взагалі нічого не узгоджується з реальністю, навіть імена батьків. Як можливо, щоб досліджений історик міг аж так заблукати?

Сама Анна Валентинович до кінця свого життя публічно не говорила правди про своє походження, вперто повторюючи інформацію, яку написала в заяві про прийняття на роботу в Гданській корабельні у 1950 році. Наприклад, Томашеві Яструну, який розмовляв із нею в середині 80-х років вона розповіла: «Я народилася 1929 року, у великому місті Рівне на Волині. Батьки хотіли виїхати до Аргентини, щоб не жити в злиднях. (...) Раптом вибухнула війна (Друга світова війна – примітка автора). Батько загинув. Не знаю, як це сталося». У короткій оповіді про дитинство з'являється ще кілька деталей, але жодна з них не веде до українського коріння.

Водночас та сама Валентинович підтримувала постійний контакт зі своєю родиною на Волині. Відколи у 1996 році за допомогою історика Єфрема Гасая її відшукали родичі, і аж до трагічної загибелі під Смоленськом 2010 року, мати «Солідарності» їздила туди з регулярними візитами. В Садовому, а не в Рівному (згідно з сучасними даними досліджень), народилася Анна Любчик-Валентинович і ще два роки тому мешкали там її сестри Ольга, Катерина, Анна і брат Василь. Збереглися фотографії родинних зустрічей, а також репродукція присвяти, написаної на книжці «Тінь майбутнього». Впадають в око слова: «Свою біографію я заповідаю цілій родині Назарових. Це документ про те, де я була і що робила під час нашої 53-річної розлуки». І якщо цього недостатньо, є ще розповідь рідної сестри нашої героїні, згідно з якою під час одного зі своїх візитів на Волинь Анна Валентинович сказала: «Як помру в Україні, то поховайте мене тут. А якщо в Польщі, то не приїздіть на похорон».

Таким чином, доходимо до другої проблеми. Як розгадати таємницю жінки, яка в усіх інтерв'ю та офіційних документах стверджувала, що вона полька з народження, але водночас підтримувала близькі стосунки зі своєю українською ріднею?

Ценцкевич не приділяє уваги цій справі, пишучи, що не мав відповідних даних під час написання біографії Валентинович. «Насправді я зовсім невдовзі перед виходом книжки почув про «родину Любчиків з Рівного», але всі джерела, на чолі з самою пані Анною, переважно применшували значення цієї інформації, зводячи все до розповідей про «якихось далеких кузенів і кузин». Цей аргумент не витримує критики.

КУЛЬТУРА

Ольга Токарчук про Україну і для України

10 жовтня в Українському домі у Варшаві відбулась онлайн-зустріч з перекладачем нобелівської лауреатки Ольги Токарчук, поетом, есеїстом і літературознавцем Остапом Сливинським. Він розповів слухачам про українські корені та творчість Ольги Токарчук, про місце в ній України. А також – про те, як книжки Токарчук сприймають українські читачі та чому її проза – це «варточит» (must-read, обов'язково для прочитання) для кожного українського інтелектуала.

Рік тому, 10 жовтня 2019 року, стало відомо, що польська письменниця Ольга Токарчук отримала Нобелівську премію. Ця новина спричинила у Польщі вир емоцій. Одні дорікали Токарчук за те, що вона у своїх книжках занадто критично ставиться до польської історії та порушує незручні питання, нібито псує цим образ країни; інші підтримували письменницю та раділи її перемозі.

Українське коріння Ольги Токарчук не таке очевидне, хоча її прізвище однозначно звучить по-українськи. Медіа почали говорити про це вже після її народження. Остап Сливинський розповів про це так:

«Ольга неохоче говорить про своє походження, тому що для неї важливою є ідентичність як оповідь, а не як гени і кров. Тобто для неї ідентичність – це те, що ми самі про себе розповідаємо. Насправді Ольга має частково українське походження. У коментарях мас-медіа вона розповідала, що її бабуся – українка, її тато народився в Україні. Вона також згадувала, що у них в дитинстві вдома був Кобзар, а вони з сестрою Тетяною співали українських пісень. Ольга навіть жартувала, що через ці пісні вона «специфічно володіє українською мовою». Тобто не знає багатьох поширених фраз, але може сказати речення «розпрягайте,

хлопці, коні», що складно використати у повсякденному житті. Тому причетність письменниці до української культури є специфічною та такою, яку вона винесла з дитинства. Цей сюжет є одним із життя та пам'яті Ольги про себе, який потрібно сприймати у контексті всіх інших наративів, що їх вона розповідає та у які вона себе вписує».

Роман Ольги Токарчук «Книги Якова» у перекладі Остапа Сливинського вийшов в Україні 2019 року. Ця книга є феноменальною працею, яка налічує майже тисячу сторінок і перекладена вже приблизно 27 мовами. Остап, який працював над перекладом два роки, розповів, що спочатку злякався такого обсягу роботи. Але об'єм тексту точно не має відлякувати читачів:

«Не треба боятися обсягу книги. Щоби почати її читати, достатньо її відкрити. Текст Токарчук – це відчинені двері, туди легко ввійти та стати її співрозмовником».

Роман висвітлює історію єврейських єретичних рухів у XVIII столітті, передусім на території Польщі та України.

«Книги Якова» – це твір про ересь. Ересь під впливом магістральних релігій асоціюється у нас із чимось поганим; для Ольги Токарчук вона є найцікавішим, що може статися з релігією. Ересь є свідченням глибокого, може, най-

глибшого переживання релігії загалом. Тобто єретиком не може бути хтось, хто не вірує глибоко та не очікує від релігії якихось одкровень, глибокого розуміння буття. Важко заперечити, що Мартін Лютер чи Жан Кальвін були гарними християнами, навпаки – вони були дуже відданими, глибокими вірянами, які стали єретиками», – розповів Остап.

Олександра Іванюк, засновниця літературного клубу «По-сусідськи» в Українському домі у Варшаві, яка модерувала зустріч, зауважила, що «Книги Якова» – це дзеркало нас самих, і що ми всі можемо знайти у ньому своє відображення.

На думку Остапа Сливинського, чим більше заглиблюєшся у роман, тим більше розумієш, наскільки він важливий також для українців. Бо «Книги Якова» розповідають незнану історію євреїв, які жили на теперішніх українських землях:

«Це частина нашої історії, за яку ми, суспільство незалежної України, відповідаємо: щоб вона була збережена, розказана, зафіксована, відреставрована. Історія не лише усна, але й матеріальна: місця пам'яті, храми, кладовища. Ми мусимо знати її, якщо хочемо бути добрими господарями на своїй землі».

Інша важлива річ, про яку Ольга Токарчук пише в романі, – це синтез:

«Сучасній людині дуже важливо вміти синтезувати, якщо ми хочемо вижити у наш час, не втратити себе, землю, планету; якщо ми хочемо пристосуватися до світу, який самі для себе сформували. Ми мусимо синтезувати все найкраще, що створили. Не маємо права вдаватися до догматики та бути монологічними. Ольга Токарчук в одному інтерв'ю назвала Якова Франка (головного героя роману, справжню історичну постать – *ред.*) людиною синтезу. Він не вмішався у жодну категорію, тому його не можна було «покласти в жодну шухляду»: ані християнства, ані ісламу, ані юдаїзму. З кожної релігії та культури він взяв найважливіше, що дозволило йому створити дуже цікаву, логічну

і помічну для нього і його послідовників релігійну систему франкізму. Мені здається, що це дуже правильно – забути прив'язаність до якихось цінностей минулого, відкинути старі міфи і налаштувати себе на синтез», – прокоментував Остап Сливинський.

Олександра Іванюк розповіла, що її захопила показана у романі культурна різноманітність:

«Вражає та буденність, яку Ольга Токарчук описує у найменших подробицях. Світ, якого вже немає, багатокультурний простір співіснування поляків, українців, євреїв, турків, вірмен і багатьох інших етнічних груп, які проживали на одній території, розмовляли різними мовами, але розуміли одне одного. І ці тонкощі особисто для мене є найбільшим скарбом книжки, тому що культурна різноманітність – це сила».

Остап Сливинський додав, що Ольга Токарчук досить популярна в Україні, а її книги та найважливіше послання письменниці в них – дуже важливі для українців:

«В Україні Токарчук люблять, я це бачу по відгуках. Тут вона має свою вдячну аудиторію. У нас її книги видавали аж 6 видавництв, що свідчить про інтерес до її творчості. Українське суспільство останнім часом дуже швидко змінюється. Українці залишили після себе дуже багато того, що Ольга Токарчук називає «skostniałym mitem» («закостенілим міфом» – *ред.*). Для неї, з одного боку, міфи важливі, вона сама їх створює у своїх романах. Але вони корисні тоді, коли допомагають нам жити. Ольга інтерпретує ті міфи, які здатні на це, і залишає за бортом ті, які заважають і тягнуть нас в минуле. Після 2014 року, після Майдану, українське суспільство інтенсивно прощається з радянськими міфами».

У листопаді анонсований вихід нової книжки Ольги Токарчук – «Чуйний оповідач». ■

Іванна КИЛЮШИК

Скріншот надано авторкою статті

Продовження з 9 сторінки

Якщо автор не знав про українських батьків (а також братів та сестер) і цей факт не має жодних наслідків для життєпису героїні, то тут немає й приводу для публічних пояснень. Якщо ж не знав, але справа має значення, то для подальшої роботи істориків та журналістів автор повинен це публічно визнати, зазначаючи, що недостатньо старанно працював над своїм дослідженням.

Дорота Карась і Марек Стерлінгов, автори найновішої, спертої на ґрунтовні документи, хоч і поданої в легкій формі, біографії Валентинович озвучують завуальовану тезу, що по суті проблема була в глибоко закоріненому в поляках «україножерстві» сорокових і п'ятдесятих років, пов'язаному з подіями на Волині та з акцією «Вісла». Отут ми, здається, й доходимо суті проблеми. Бо ж існував список взаємних претензій, успадкованих з найближчого, а також із довоєнного минулого, в якому скарги на тероризм ОУН натикались у відповідь на аргумент про руйнування православних церков – і це лише два приклади з багатьох. Використання подібних аргументів було значною мірою «заслугою» комуністичної влади, яка з наказу Москви реалізовувала політику divide et impera. Всупереч тому, що стверджують ті, хто не дуже орієнтуються в ситуації, злочини польсько-українського конфлікту не замовчувалися в повоєнній Польщі. Саме до волинської теми не дуже охоче зверталися, щоб не будити в поляках ностальгії за «кресами», але невдовзі в цій сфері було знайдено належний заміник. Яскравим прикладом є книжка «Відлуння в Бешадах» Яна Гергарда –

Виставка в Києві
Фото автора статті

цей роман розповідав про героїчну боротьбу комуністичної Польської народної армії з «бандами УПА». Протягом 45 років панування режиму ця публікація витримала 9 (!) видань, була екранізована, а також затверджена Міністерством освіти для шкільного читання. Як і б гасла інтернаціоналізму не виголошувала радянська влада або її протеже в союзних країнах, насправді вона дуже охоче, а інколи і навмисне, використовувала національну політику для зіштовхування підпорядкованих народів.

Оце, власне, і є той контекст, у якому слід розглядати побоювання Анни Любчик-Валентинович щодо оприлюднення свого справжнього походження в ПНР. А в 1989 році вже не було сенсу щось спростовувати та пояснювати, оскільки історія про польську родину з Рівного настільки поширилася, що її заперечення стало б для вже немолодого легенди «Солідарності» складним завданням, і це дало б привід для критики опонентам.

Неоднозначність
сприйняття
«Матері Солідарності»

Тут можна запитати, чому в країні, де Валентинович називали «Матір'ю Солідарності», «Анною Солідарністю», польською святою, траплялися люди, які могли б схотіти її публічно критикувати?

Насамперед потрібно чітко сказати, що не всі бачать в Анні з Любчиків народну героїню. Досить швидко після постанови «Солідарності» (серпень-вересень 1980 року), масового руху, що на піку популярності налічував 9,5 мільйонів учасників, з'явилися фракції, які боролись між собою. Однією з осей суперечки була загальна концепція боротьби з комунізмом. Для людей, зосереджених навколо Леха Валенси, важливо було досягти історичного компромісу з частиною польської комуністичної партії, яка, бачачи ерозію системи, схилилася до змін. Фракція, що була проти такого компромісу (до неї й належала Валентинович), виходячи з того, що комунізм, особливо за часів Горбачова, явно руйнувався повністю й остаточно, вимагала постійних поступок аж до повної перемоги – безумовної капітуляції супротивника. Ясна річ, ця розбіжність ставала щораз сильніша з наближенням фіналу в 1989 році, а пізніше, вже за часів Третьої Республіки, взаємні звинувачення в «якобінстві» чи «національній зраді» сягнули апогею. Ця суперечка й сьогодні існує в польській політиці.

Обидві дискусії, та, яка стосується гібридної ідентичності Анни Валентинович, що, очевидно, більше цікавить українського читача, та друга, між її політичними прихильниками та супротивниками – це два механізми, завдяки яким Валентинович залишається предметом гарячих дискусій і полеміки в пресі. Політична суперечка, здається, залишається без розв'язання. А у випадку дискусії про її національність схоже, що з огляду на тиск фактів зменшується кількість тих, хто хотів би змодельовати життєпис Валентинович таким чином, щоб у ньому не було жодної «чужої» домішки. Це дає надію, що в майбутньому Анну Валентинович, спадкоємицю найкращих демократичних традицій польського сейму і української козацької ради, будуть разом згадувати і поляки, й українці, і в такий спосіб вона посприятиме подальшому зближенню наших народів – також на історичній ниві. ■

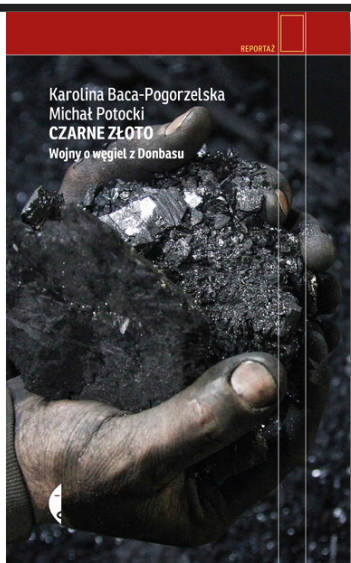
Домінік ЩЕНСНИ-КОСТАНЕЦЬКИЙ
Переклад з польської:
Юлія Стахівська

Про автора:

Домінік Щенсни-Костанецький (нар. 1986) історик, випускник Париж IV – Сорбонни, кандидат у доктори наук в Історичному Інституті Варшавського університету. Віцепрезидент правління фонду Полонія-Рутенія, що займається польсько-українським зближенням. Публіцист, аніматор культури. Автор виставки «Анна Валентинович – героїня двох народів», представленої на київському Майдані.

РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

Кароліна Баца-Погожельська, Міхал Потоцький, **«Czarne złoto. Wojny o węgiel z Donbasu»** («Чорне золото. Війни за вугілля з Донбасу»), Воловець: видавництво «Czarne», 2020. – 328 с.

Якщо це – золото, то радше дуже брудне

Вугілля часто називають «чорним золотом». Але воно має колір і тінного бізнесу, брудної політики та присмак трагічної людської долі. Саме так сталося у випадку Донбасу і місцевого антрациту – одного з кращих видів цієї копалини. Проросійським бойовикам вдається торгувати нею зі світом, зокрема і з Польшею та іншими країнами Європейського союзу. Нелегальне перевезення антрациту між кордонами – це основна тема книжки «Чорне золото. Війни за вугілля Донбасу».

Її автори – польські журналісти Кароліна Баца-Погожельська та Міхал Потоцький – писали про це спершу в циклі репортажів для видання «Dziennik Gazeta Prawna». За масштабну і ретельну роботу вони отримали кілька престижних журналістських нагород, зокрема «Grand Press» і премію імені Даріуша Фікуса. Трохи інакше їх «вшанувала», як пишуть самі журналісти, частина правоорієнтованих публіцистів та представників теперішнього польського уряду. Саме з їхнього боку з'явилися претензії – мовляв, Баца-Погожельська та Потоцький вели своє розслідування на замовлення українського олігарха Ріната Ахметова і на захист його інтересів. Проте після прочитання «Чорного золота» стає зрозуміло, що це зовсім не так.

Автори пишуть не лише про порушення міжнародних постанов, а й про зародження шахтарської промисловості на Донбасі. Цей історичний нарис із описом головних процесів, фактів і ці-

кавинок починається із царських часів і через панування більшовиків, дві Світові війни, радянську добу та незалежність веде аж до наших днів. Незалежно від періоду донбаське вугілля радше примножувало статки сумнозвісних еліт, аніж давало місцевому населенню можливість прогодувати себе. Так, були моменти – наприклад, у радянські часи – коли воно давало гідний заробіток. І саме цим скористалася Москва та бойовики, обманюючи людей неможливим «поверненням у минуле».

Водночас читача, певно, шокуватимуть свідчення нелюдської експлуатації працівників чи відсутність будь-яких безпекових систем. Хоча на всьому Донбасі за української адміністрації не велося найкраще, негативні процеси посилилися саме на підконтрольний росіянам та бойовикам частині регіону. Експерти, з якими розмовляли автори, відзначають, що видобуток вугілля на окупованих територіях знизився втричі за два роки. Там немає жодних інвестицій чи модернізації. Зрештою, шахти масово закриватимуть, – частково це вже відбувається – залишаючи людей без роботи та засобів для існування.

Непідконтрольний Донбас: загроза для всього регіону

Насправді кожен розділ цієї публікації містить вражаючу інформацію. До прикладу, у «Підземному Чорнобилі» автори описують проблему забрудненої хімікатами води. Це наслідок як варварської експлуатації, так і підземних ядерних експериментів у радянські часи. Цією водою, яка заливає закриті шахти на окупованих територіях, ніхто не цікавиться. Автори пояснюють, що Донбас під землею – дір'явий, як сито. Тому забруднені речовини перемішуються і найближчим часом можуть отруїти питну воду та сільськогосподарську землю в радіусі кількох сотень кілометрів. Постраждають не лише окуповані, а й вільні українські території та частина російських регіонів.

Журналісти також детально описують, як донбаські шахти у 90-х роках «потрапили в полон» радянської номенклатури, мафії та олігархів. Часто ці три категорії стосуються однієї людини або певної групи. Кароліна Баца-Погожельська та Міхал Понятовський пишуть про складні схеми, систему «кришування», наводять конкретні прізвища та чіткі характеристики приватизаційного грабіжництва. Показують також, як війна у 2014 році реорганізувала це чорне павутиння, але аж ніяк не зменшила нелегальну експлуатацію добрих та людей.

Цю ситуацію відображають заголки розділів книги: «Вугільна домашня війна», «Швидкий багатій», «Міністр антрациту». Найвиразніша майстерність розслідувальної журналістики – яка, до речі, щораз рідше трапляється у сучасному світі – проявляється у другій частині («Європа») та третій («Світ»). Саме тут читач знайде найбільшу кількість «польських слідів». Автори підкреслюють, що, хоча торгівля донбаським вугіллям офіційно під санкціями, «чорне золото» безперешкодно потрапляє у Бельгію, Туреччину, Польщу та інші держави. Журналісти описують шляхи, якими антрацит вивозять з окупованого Донбасу, і як він потім мандрує ланцюжком посередників. На жаль, Польща так само до цього долучається. Кароліна Баца-Погожельська та Міхал Понятовський також рішуче заперечують тезу, яка виникла на ґрунті польської політичної боротьби: мовляв, правляча партія «Право і Справедливість» купує антрацит в бойовиків. Влада цього не робить, бо це – справа приватних підприємств. Але та ж сама влада ставиться до цього байдуже.

Реакція світу та Україна

У відповідь на тексти журналістів один із польських міністрів заявив, що кількість купленого в бойовиків антрациту ніяк не може вплинути на ринок вугілля в Польщі. Щоправда, службовець згадав також про незаконність таких процедур, фінансування незаконних збройних формувань та необхідність відстеження цієї проблеми відповідними службами.

Самі автори погоджуються з тезою міністра про те, що донецький антрацит не становить проблеми з точки зору енергетичного відомства. Однак, як слушно зауважують вони, це – проблема міжнародної політики. Бо якщо польський державний інтерес передбачає підтримку територіальної цілісності України, то ігнорування питання грошей, які надходять бойовикам, цьому суперечить.

Зовсім курйозною була реакція польського Міністерства закордонних справ. В офіційній заяві це відомство спочатку говорить про відсутність інформації щодо торгівлі з бойовиками, а далі пише, що «інцидент є загальновідомим». Від представників міністерства можна почути також припущення, мовляв, тексти Баца-Погожельської та Потоцького – це політичне замовлення, яке мало зіпсувати польсько-українські міждержавні відносини.

Оптимізму не додають також реакції на проблему – а властиво, її ігноруван-

ня – на рівні Європейського союзу. Цей своєрідний пін-понг автори підсумовують словами: «Наша влада заявляла, що за торговельну політику ЄС відповідає Брюссель, а Брюссель переконував, що введення санкцій – це обов'язок держав-членів».

Якщо хтось уже встиг роздратувати через нерішучість європейських політиків – на наступних сторінках він точно не знайде заспокоєння. Автори зауважують, що влада України переконувала їх: уже зовсім скоро до Польщі звернеться українська військова прокуратура з проханням про допомогу з виявленням нелегальної торгівлі антрацитом з Донбасу. Це було наприкінці 2017 року. Наскільки відомо журналістам, таке звернення досі не надійшло. «Якщо Києву, здається, не залежить на боротьбі з контрабандистами, то чому на цьому має залежати Варшаві або Брюсселю?», – питають вони.

Мабуть, вичерпну відповідь дає той факт, що цей бізнес просто коштує мільйони. До того ж – він вигідний усім сторонам: виробникам, посередникам і кінцевому клієнтові. Він теж радше з низьких цін і радше не бере до уваги морально-суспільну реальну ціну цього вугілля. У цифрах це виглядає так: український олігарх-посередник платить бойовикам 25-30 доларів за тонну антрациту, а на Заході його купують за 100-160 доларів. Бізнес крутиться! У контексті ймовірних наслідків можна вкотре нагадати, що колись із Гітлером також успішно торгували.

Книжка «Чорне золото» не має жодних радісних епізодів та щасливого закінчення. Навіть лебідь, що плавав у місцевій воді і мав бути офіційним доказом її чистоти, має трагічну долю. Птаха просто щотижня замінювали на нового. Хоча якийсь позитив все-таки є. Від своїх співрозмовників журналісти дізналися, що після їхніх репортажів власники великих підприємств злякалися, що стануть наступними героями «антрацитної серії». І тому почали розривати контракти з не вартими довіри посередниками.

Отже, донецьке вугілля хоч якось потрапило до суспільної свідомості. Як вдалося досягнути такого ефекту і чим насправді є «чорне золото», на основі сотень розмов, документів, міжнародної журналістської співпраці і відвідин ключових місць антрацитної драми пояснюють Кароліна Баца-Погожельська та Міхал Потоцький. Великий фрагмент їхньої роботи в українському перекладі опублікувало на своєму сайті видання «Нова Польща». ■

Григорій СПОДАРИК

«Близькі незнайомі: Україна» у Познані

У сучасній Польщі, зокрема і в Познані, поляки живуть з українцями в одній спільноті. Уперше з повоєнних часів жителі міста стали багатокультурним суспільством. Однак чи достатньо добре вони знають одне одного, чи піддаються стереотипам? Зацікавлення цією темою – одна з причин того, що Театральні зустрічі «Близькі незнайомі» – які останніми роками презентували у місті лише польський театр і мистецтво – розширили свою діяльність. Тож із минулого року у рамках фестивалю можна побачити також вистави і проекти українських митців і мисткинь.

Фестивальні заходи, які проходять у Театрі польському в Познані, цього року матимуть різноманітні форми – це вистави, читання, лекції-перформанси, аудіопрогулянки, мультимедійні інсталяції, документальний фільм.

На сцені театру покажуть виставу «Пов'язь» театру «Узбережжя» (Teatr

Фото з архіву організаторів заходу

Wybrzeże) з Гданська на текст Олени Апчел, яка буде також режисеркою. В основі твору – Майдан і Революція гідності. Апчел, одна з головних представниць нового українського театру, була волонтеркою на фронті та допомагала жертвам збройного конфлікту.

Тема війни прозвучить також у перформативному читанні тексту «ДПЮ» Дмитра Левицького і відомого харків-

ського театрального колективу «Прекрасні квіти». Режисер Якуб Сквишванек, запрошена українська акторка Віра Попова й акторський колектив Сучасного театру зі Щецина спробують відповісти на запитання: хто і як має право говорити про драму війни, яка відбувається за кордонами Польщі.

Багатох, певно, зацікавить проєкт «Та прогулянка» київського театрального колективу «Ріс Ріс», який заснували Пйотр Армяновський і Дмитро Левицький. Головний жанр, у якому вони працюють, – це прогулянка-перформанс, під час якої публіка прямує за екскурсоводами, одночасно слухаючи оповідача в навушниках.

Ще одна фестивальна прем'єра – це перформативне читання «Республіка глухих» за мотивами поетичної повісті «Deaf Republic» Іллі Камінського. Воно міститиме фрагменти віршів, які виконують Даніель Кротовський та Мартина Заремба-Мацковяк. Також на читаннях прозвучать оригінальні запи-

си поета та коментарі Анни Лазар – перекладачки і критикині, що апелюють до вибраних культурних тем сучасної Східної Європи.

На фестивалі публіка побачить також мультимедійну інсталяцію «Випадковість», яку створило українсько-польське подружжя митців – Юлія Андрийчук і Патрик Ліхота.

Хоча головною темою «Близьких незнайомих» є Україна, цього року для організаторів дуже важливо висловити солідарність і з Білоруссю. Тому гостем фестивалю буде один із найважливіших тамтешніх митців молодого покоління Сергій Шабохін – автор інсталяції, присвяченої білоруській революції.

XIII Театральні зустрічі «Близькі незнайомі: Україна» проходять у 22-27 жовтня та 26 листопада у Театрі польському у Познані (вулиця 27 грудня 8). Більше про фестиваль та його детальну програму читайте на сайті teatr-polski.pl ■

Павло ЛОЗА

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ! Повіdomляємо, що з 1 січня 2021 року ціна одного примірника газети буде становити 4.30 злотих. Зміна ціни відбувається у зв'язку зі збільшенням витрат на видавничий процес і висилку газети. Нагадуємо також, що до 5 грудня 2020 року ви можете зробити передплату газети на 2021 рік в кіосках RUCH.

Об'єднання українців у Польщі

Шановні Читачі!
Надсилаючи оголошення, просимо подавати своє ім'я, прізвище, повну адресу, телефон та дату бажаного друку оголошення. Оголошення без таких даних не будуть прийматися до друку.
Редакція «Наше слово»

Нагадуємо, що весь час збираємо матеріали до монографії українського шкільництва у Польщі 1944-2015 років

Пропонована структура праці:

- Українське шкільництво в роках 1944-1947
- Українське шкільництво в роках 1952-1989
 - Історичний нарис
 - Початкова школа в Чахові
 - Початкова школа в Сонгнітах
 - Початкова школа в Ярошівці
 - Початкова школа в Банях-Мазурських
 - Початкова школа в Білому Борі
 - Загальноосвітній ліцей в Лігніці
 - Українські класи в загальноосвітньому ліцеї в Перемишлі
 - Українські класи в загальноосвітньому ліцеї в Гурові-Ілавецькому
 - Педагогічний ліцей в Бартошицях
- Пункти навчання української мови
- Шкільні програми і видавництва
- Підготовка вчителів – до 1989 року
 - Вчительська студія у Щеціні
 - Українські філології
- Українська освіта після 1989 року
 - Школи
 - Пункти навчання
 - Видавництва і шкільні програми
- Підготовка вчителів після 1989 року
- Спогади і біографи вчителів

Просимо надсилати матеріали: спогади, описані світлинами, документи (або їх скани). Одночасно дякуємо всім, хто вже відгукнувся на наше прохання – частина тих матеріалів вже на сайті: www.osvita.org.pl
Документи в електронній формі можна надсилати: prosvita@o2.pl
Інші, на адресу фонду:
Fundacja Prosvita
78-600 Wałcz, ul. Okulickiego 10-14/12

Марко Сирник

Греко-католицька спільнота в Ельблонзі будує нову святиню. З цією метою проводимо різні заходи, щоб зібрати кошти.

Від імені спільноти греко-католицької парафії Народження Св. Івана Хрестителя в Ельблонзі парох о. митрат Андрій Сорока просить про вплати:
Parafia Grekokatolicka w Elblągu, ul. Poznańska 2a
Bank PeKaO S.A. I oddział w Elblągu
nr konta: 87 1240 1226 1111 0000 1404 5318

94 Кавалер, 40 років, бажає познайомитися із панною україночку від 30 до 40 років. Листи слати у редакцію.

XVIII Загальнопольський конкурс малюнків «Рідні землі дідусів моїми очима»

Роботи можна виконувати у різних техніках (найкращий формат – А3). Просимо не класти на малюнки пластилін та гострі елементи, які можуть знищити дитячі роботи під час транспортування. Братимуться до уваги тільки індивідуальні праці.

На звороті просимо вказати:

- ім'я і прізвище
- клас і школу, вік автора
- адресу і номер телефону.

Професійне журі оцінюватиме виконавців у категоріях:

- діти дошкільного віку (до 6 років);
- школярі 7-9 років (початкова школа);
- школярі 10-12 років;
- школярі 13-15 років.

Найкращі роботи будуть нагороджені та експоновані під час XLV Фестивалю українських дитячих ансамблів – Кошалін-2020.

Ми не повертаємо малюнки!

Роботи просимо надсилати до 30 жовтня 2020 на адресу:
Związek Ukraińców w Polsce,
Zarząd Oddziału w Koszalinie,
ul. J. Piłsudskiego 6/1, 75-500 Koszalin.
тел.: 94 /342-64-70, 884-994-009
zup_koszalin@wp.pl

Управа відділу ОУПу в Кошаліні

XLV Фестиваль українських дитячих ансамблів – КОШАЛІН-2020
відбудеться
14-15 листопада 2020 року

Заявки на участь просимо надсилати до 30 жовтня на адресу:
Związek Ukraińców w Polsce
Zarząd Oddziału w Koszalinie
ul. J. Piłsudskiego 6/1, 75-500 Koszalin
тел.: 94 /342-64-70, 884-994-009
zup_koszalin@wp.pl

У заяві слід вказати:

- назву ансамблю
- місцевість
- ім'я та прізвище керівника, а також його електронну адресу і телефон
- тему, заголовок, час тривання програми (виступ у суботу – не довше 15 хв, у неділю – 10 хв)
- кількість виконавців та опікунів (1 на 15 дітей)
- кількість мікрофонів тощо.

Управа відділу ОУПу в Кошаліні

Фонд Український Народний Дім у Перемишлі
Fundacja Dom Ukraiński w Przemyślu
ul. Kościuszki 5,
37-700 Przemyśl

PLN: 88 1600 1462 1838 9708 6000 0001

Наше Слово

Adres: Redakcja "Nasze Slovo", ul. Kościeliska 7, 03-614 Warszawa,
tel.: prenumerata i reklama – tel./fax 22 677-88-10,
redaktor naczelny – 22 677-88-11, sekretarz redakcji – 22 677-84-46,
redakcja – 22 677-84-45.
E-mail: redakcja@nasze-slowo.pl, prenumerata@nasze-slowo.pl, ogloszenia@nasze-slowo.pl
Internet: www.nasze-slowo.pl

Kolegium Redakcyjne: Khrystyna Zanyk, Piotr Tyma, Paweł Łoza, Tetiana Daniuchenko, Anastazja Krawczuk, Daryna Popil.
Zespół redakcyjny: redaktor naczelny – Khrystyna Zanyk, zastępca redaktora naczelnego – Paweł Łoza, sekretarz – Tetiana Daniuchenko, redaktorzy – Igor Szczepa (Warszawa), Anna Winnicka (Koszalin), Grzegorz Spodarek (Kętrzyn), Katarzyna Komar-Macyńska (Przemyśl), redaktor stylistyczny – Olga Rusina, redaktor techniczny – Olga Michaluk, prenumerata, reklama – Lesia Korostatewycz.
Współpracownicy: Stefan Migus (Olsztyn), Anastazja Krawczuk (Warszawa), Piotr Andrusieczko (Poznań, Kijów), Olesia Gieral (Lublin), Bogdan Tchórz (Górowo Iławeckie), Ludmiła Łabowicz (Białystok), Oksana Kulczewycz (Legnica), Igor Isajew (Warszawa), Jerzy Gawryluk (Bielsk Podlaski), Olena Humeniuk (Kijów), Adam Wiewiórka (Legnica), Daryna Popil (Warszawa), Oleksandra Iwaniuk (Warszawa).

Wydawca: Związek Ukraińców w Polsce, ul. Kościeliska 7 03-614 Warszawa, tel.: 22 679-96-77, 677-88-05 (sekretariat), 22 677-88-06 (sekretarz Zarządu Głównego), fax: 22 679-96-95,
E-mail: zuwp@post.pl, sekretariat@ukraina.com.pl,
Internet: <http://www.oup.ukraina.com.pl>

Fotoskład: Redakcja „Nasze Slovo”
Druk: Drukarnia „Efekt”. **Nakład** 2700 egz.
Pismo dofinansowano ze środków dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji Związek Ukraińców w Polsce Z.G., ul. Kościeliska 7, 03-614 Warszawa

Konto bankowe dla wpłat w PLN, EURO, CAD:
47 1160 2202 0000 0000 5515 6292
IBAN: PL20 1160 2202 0000 0000 5515 6196
BIC/S.W.I.F.T.: BIGBPLPWXXX
Bank Millennium S.A., ul. S. Żaryna 2a, 02-593 Warszawa
Konto bankowe dla wpłat tylko w USD:
IBAN: PL20 1160 2202 0000 0000 5515 6196
BIC/S.W.I.F.T.: BIGBPLPWXXX
Bank Millennium S.A., ul. S. Żaryna 2a, 02-593 Warszawa

Poglądy autorów publikacji nie zawsze są zbieżne z poglądami redakcji.
Za wiarygodność faktów odpowiadają autorzy.
Redakcja nie zwraca tekstów nie zamówionych oraz zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania i zmiany tytułów. Koresponduje z czytelnikami tylko na łamach tygodnika.
Rozpowszechnianie materiałów z „Naszego Słowa” wyłącznie za zgodą redakcji.

Za treść ogłoszeń i reklam redakcja nie ponosi odpowiedzialności.
„Nasze Slovo” dostępne jest w oddziałach Poczty Polskiej, w kioskach RUCH-u, w wybranych EMPIK-ach oraz w wydaniu internetowym www.eprasa.pl/news/nasze-slowo.

Prenumerata realizowana przez RUCH S.A.:
Zamówienia na prenumeratę można składać bezpośrednio na stronie www.prenumerata.ruch.com.pl
Ewentualne pytania prosimy kierować na adres e-mail: prenumerata@ruch.com.pl lub kontaktując się z Centrum Obsługi Klienta „RUCH” pod numerami: 22 693 70 00 lub 801 800 803 – czynne w dni robocze w godzinach 7⁰⁰ – 17⁰⁰.

ISSN 0027-8254

9 177 0027 8252 071